PERSPECTIVE

Humorist i hagekorsets skygge

Hvor tæt var Storm P.s forbindelse til de tyske, nationalistiske bevægelser i 1930'erne og '40'erne – sympatiserede han egentlig med nazismen? Artiklen her går i dybden med det kontroversielle spørgsmål, som Weekendavisen i 2008 knyttede til Danmarks folkekære kunstner og humorist.

Resumé

Artiklen undersøger og diskuterer årsagerne til Storm P.s medlemskab af den tyske forening Nordische Gesellsschaft i 1930'erne og 1940'erne. Forfatterne tager udgangspunkt i Storm P.s aspirationer til en udenlandsk karriere, hans økonomiske forhold fra sidst 1920'erne til 1940'erne analyseres, og der redegøres desuden for hvordan der i denne periode på forskellige måder arbejdedes for at promovere Storm P. i Tyskland. Hans politiske standpunkt diskuteres – herunder også hans syn på religiøse og etniske minoritetsgrupper.

Fig. 1. Storm P. fotograferet foran en artist-café i Hamborg, 1938. Privatfoto, Storm P. Museet.

Baggrund

Forskellige tider stiller forskellige spørgsmål. I 1977 da Storm P. Museet åbnede, var det indlysende, at der burde være et museum for hele Danmarks skattede humorist, Storm P. (1882-1949) Han var en kendt og elsket institution. Måske det tætteste man kunne komme på inkarnationen af dansk humor og lune.[1] I 2008 spurgte Weekendavisen polemisk: ”Var Storm P. nazist?”

Spørgsmålet var afledt af et magisterspeciale af musikhistorikeren Lasse Olufson,[2] der omtalte, at Storm P. i 1937 blev medlem af det tyske Nordische Gesellschaft, en forening som efter 1933 var nazistisk kontrolleret. Storm P. var da 55 år. Han havde haft forbindelse til foreningen siden sidst i 1920’erne, primært via sin deltagelse i en udstilling om Skandinavisk karikaturkunst. Oplysningen om hans medlemskab var nu ikke ny. Dagbladet Information havde omtalt det allerede i 1945 kort efter krigen. Mere herom senere. Weekendavisens omtale medførte en større polemik i pressen, hvor mere eller mindre spekulative tilkendegivelser om Storm P.s sindelag blev ført til torvs. Her var man generelt hurtig til at tolke Storm P.s medlemskab af Nordische Gesellschaft, og det faktum at han betalte et højere kontingent end de fleste andre medlemmer, som udtryk for sympati for nazismen og dermed i skærende kontrast til det vedtagne billede af den folkekære kunstner. Storm P. var jo altid blevet karakteriseret som en apolitisk og humanistisk kunstner og humorist.[3] At oplysningen om medlemskabet aldrig havde været nævnt i litteraturen om Storm P., og tilsyneladende været gemt og glemt siden krigen, forstærkede avisernes fært af sensation. [fig. 1 og 2]

12 Siden er redigeret af Jesper Nybroe FREDAG • 3. OKTOBER 2008 BT

STORM P. MEDLEM AF NAZI-FORENING

Tegneren støttede nazister under Anden Verdenskrig, afslører historiker

Den berømmede tegner Storm P. var medlem af den nazistiske forening »Nordische Gesellschaft« indtil 1944 og betalte det absolut højeste medlemsbidrag. Det skriver Weekendavisen i dag.

Historikeren Lasse Olufson har fundet naziforeningens medlemsliste i Rigsarkivet. Heri fremgår det, at Storm P. med det borgerlige navn Robert Storm Petersen meldte sig ind i foreningen i 1930'erne og først ud igen langt henne i Anden Verdenskrig.

»At han først melder sig ud i 1944, vil jeg tilskrive, at Storm på det tidspunkt er en ældre mand,« siger Jens Bing, leder af Storm P. Museet.

Anti-militarist

Han karakteriserer tegneren som »udpræget antimilitarist« og »apolitisk«.

»Det er et interessant spørgsmål, om man i årevis kan samarbejde med og betale til en stærkt nazistisk organisation og samtidig betragtes som apolitisk,« siger Lasse Olufson.

Ritzau

Tegneren Storm P. – alias Robert Storm Petersen – født i 1882 og død i 1949. Han var en aktiv maler, forfatter, skuespiller og opfinder. Under kunstnernavnet Storm P. først og fremmest kendt for sine mange vittighedstegninger

Udateret arkivfoto fra begyndelsen af 1930'erne

Fig. 2. BT, 3. okt. 2008. Foto: Storm P. Museet.

Der var dog enighed om, at denne side af Storm P.s virke måtte belyses nærmere. Og spørgsmålet, om "man i årevis kan samarbejde med og betale til en stærkt nazistisk organisation og samtidig betragtes som apolitisk", som Lasse Olufson citeredes for i flere medier, er naturligvis relevant at diskutere i denne sammenhæng. Avispolemikken og de sensationslystne overskrifter illustrerer samtidigt en tendens mod et noget sort/hvidt syn på perioden op til og under 2. Verdenskrig. En af konsekvenserne af medieomtalen er eksempelvis, at vi nu ofte på Storm P. Museet mødes af den opfattelse hos publikum, at "Storm P. jo flirtede med nazismen?". Målet for nærværende artikel er at nuancere og diskutere årsagen til, at Storm P. meldte sig ind i Nordische Gesellschaft kort inden udbruddet af 2. Verdenskrig. Forskningsprojektet lægger sig i forlængelse af den nyere forskning i populærkulturen i mellemkrigstiden og under besættelsen. Specielt med fokus på litteratur, film og scenekunst.[4] Artiklen redegør for Storm P.s karriere med særligt fokus på hans orientering mod eksponering i Tyskland og udlandet generelt. Endelig diskuteres forbindelsen til Nordische Gesellschaft.

Tusindkunstner

Storm P. var hele sit arbejdsliv tilknyttet aviser og blade. Han debuterede i det små som karikaturtegner som 20-årig i 1902 og kom i løbet af århundredets første tiår til at optræde i de fleste af tidens mangfoldige humorudgivelser. Han var efter 1905 samtidigt maler, skuespiller på film og teater og fra 1913 improviserende scenekunstner – "artist", som han selv kaldte det – i intim kunstnerkabaret efter fransk forbillede.[5] Han havde sin første separatudstilling som maler og tegner i 1909.[6] Som forfatter udgav han sin første bog i 1915.

Fra 1922 til sin død i 1949 var han fastansat som humoristisk tegner og skribent ved Berlingske Tidende.[7] Der er ikke tvivl om, at Storm P. selv regnede meget af sit bladtegnerarbejde og andre aktiviteter som netop *arbejde*; bestillingsopgaver og rene underholdningsprodukter, der skulle skaffe ham en indkomst, mens han lagde sit kunstneriske hjerteblod i andre dele af sin tegne- og malerkunst.

Fig. 3. Portræt af Storm P. som yngre.
Fotograf ubekendt, Storm P. Museet.

Blikket mod udlandet. De første rejser

”[…] jeg skal ikke skjule, at jeg tit har tænkt, at mine Sager maaske ogsaa havde Muligheder for at more andre end mine Landsmænd – det kunde dog være”.[8]

Orienteringen mod udlandet fik Storm P. tidligt. Først via sin fascination af skøn- og kriminallitteratur, journalistik, humor og kunst, som sendte ham på indre rejser verden rundt. Dernæst på hans første *rigtige* udlandsrejse, da han i 1901 stod til søs og sejlede som yngste mand på sin onkels skonnert over Bergen til Newcastle. Med sig hjem fra denne rejse havde han 95 tætskrevne sider med rejseoplevelser, tegninger og ideer. Deriblandt aftegninger af reklameskilte og anden annoncering i amerikansk stil. Amerika stod i det hele taget i drengeårene og mange år frem som det forjættede land, hvor alt var muligt.[9]

Det andet og helt afgørende møde med udlandet var rejsen til Paris i sommeren 1906, som den da 23-årige Robert Storm Petersen fik lejlighed til at foretage via et skuespillerlegat. Rejsen bestyrkede ham i ambitionen om at realisere en tilværelse som fri kunstner efter internationalt forbillede. Scenekunsten på kabareterne i Montmartre, bohemelivet samme sted, de store cirkus og ikke mindst malerkunsten gjorde et uudsletteligt indtryk, som han livet igennem blev ved at vende tilbage til i noter og erindringsbidder. Han var allerede et par år inden rejsen blevet stærkt optaget af symbolismen (tegnerne Johannes Holbek og Jens Lund) og især Edvard Munchs malerkunst. [fig.3]

Rejseaktiviteten steg markant efter 1913, året hvor alt lykkedes for den 31-årige Storm P. Han skabte serien om *De 3 små Mænd og Nummermanden*, debuterede som improviserende kabaretkunstner og hurtigtegner i kabareten *Edderkoppen* og udgav sit første *Storm Petersen Album*. Alt sammen med drønende succes. Han turnerede udover i Danmark også i Sverige og Norge. I 1914 skulle et engagement i Berlin sammen med makkeren Valdemar Willumsen

(1879-1965) være springbræt til en planlagt international satsning. Parret ville videre til USA. 1. Verdenskrig kom imidlertid i vejen, og USA-rejsen blev udskudt til 1919.[10]

Storm P. og den tysk-europæiske avantgarde

Storm P.s forbindelse til Tyskland blev for alvor etableret, da han i 1912 blev kontaktet af redaktøren for det tyske ekspressionistiske kunsttidsskrift *Der Sturm*, Herwarth Walden (1878-1941). Walden var en af den kunstneriske avantgardes frontfigurer i begyndelsen af 1900-tallet. Fra sin base i Berlin fungerede han som bindeled mellem kunstnergrupper, kunstnere og udstillingssteder i hele Europa. Sturm-kunstnere, der også udstillede i bladets galleri i Berlin, talte navne som Wassily Kandinsky, Paul Klee og Oscar Kokoschka. Walden bad Storm P. bidrage til tidsskriftet, hvilket han gjorde med to træsnit.[11] Storm P. havde da allerede i 1909 uden held forsøgt at få publiceret tegninger i det højt anerkendte tyske tidsskrift *Simplicissimus*,[12] og han så givetvis *Der Sturm* som en lignende chance for at markere sig i Tyskland. Storm P. var i efteråret 1917 arrangør af en udstilling af *Der Sturm*-kunstnere i forhallen til kunstnerkabaretten *Edderkoppen* i København.[13] Han udstillede 2 gange på Waldens galleri i Berlin i 1923[14] og stod således på flere måder som bindeled i udbredelsen af den moderne kunst mellem Danmark og Tyskland. Storm P. opretholdt kontakten til Walden langt op i 1920'erne.[15] [fig.4]

1920'erne blev alt muligt andet end et malerkunstens årti for Storm. Han var økonomisk presset efter USA-eventyret og måtte over længere tid afsøge hele sit store netværk for at skaffe sig en fast indkomst. Den kom omsider med fastansættelsen ved Berlingske Tidende i 1922, hvor han skabte serien *Peter Vimmelskafts oplevelser* (Peter og Ping), som også udgjorde et markant vendepunkt i retning af en karriere som humoristisk avistegner, forfatter og revykunstner og væk fra satiren og malerkunsten.[16]

Fig. 4. Storm P.: *En mand og to kvinder.* Træsnit. Publiceret i *Der Sturm* i 1913. Foto: Storm P. Museet.

Adolf Kobitzsch

I foråret 1929 blev Storm P. kontaktet af en yngre, tysktalende rumæner ved navn Adolf Kobitzsch (1901-45), som kort forinden havde bosat sig i Danmark. Kobitzsch var meget begejstret for Storm P. og tilbød at benytte sine forbindelser inden for den europæiske bladverden til at markedsføre ham i Tyskland. Storm P. takkede ja, og i løbet af kort tid lykkedes det at opbygge et betydeligt salg af tegninger og historier til en række tyske publikationer, herunder landets førende vittighedsblad *Lustige Blätter*, som ugentligt blev trykt i hele tre millioner eksemplarer.[17] Til det toneangivende *Simplicissimus* lykkedes det at afsætte otte af Storm P.s humoristiske fortællinger i tysk oversættelse, som publiceredes i 1929, 1930, 1931 samt i 1941.[18] [fig. 5]

Fig. 5. Portræt af Adolf Kobitzsch. Fotograf ubekendt, Storm P. Museet.

Storm P. havde som nævnt tidligere i karrieren – med meget begrænset held – forsøgt at afsætte satiretegninger til førende tyske tidskrifter, men nu tilbød *Lustige Blätter* ham fastansættelse, og bladets chefredaktør, Käthe Mehlitz, rejste i 1933 til Danmark for at lære den danske humorist personligt at kende. Mehlitz udtalte i den anledning til Berlingske Tidende, at hun anså Storm P. for at være "en af de største humorister, der nogen Sinde har levet."[19] [fig. 6 og 7]

Et års tid efter mødet med Kobitzsch blev Storm P. bedt om at deltage på en udstilling i Lübeck om skandinavisk karikaturtegning, arrangeret af Nordische Gesellschaft. Ved åbningen holdt selskabets forretningsfører Ernst Timm en tale, som Kobitzsch efterfølgende refererede i et brev til Storm P.:

[…] Han nævnte, at De i det seneste Aar ogsaa er begyndt at erobre Tyskland – man behøver blot at læse Lustige Blätter, som hyppigt har bragt hele Sider fyldt med Deres Tegninger. Han sluttede med at fastslaa, at De utvivlsomt vil finde en plads blandt Humoristerne i Tyskland, da De med Deres Indfald, som maa være noget af det Morsomste, den menneskelige Fantasi kan komme paa, repræsenterer en hidtil ukendt Form for Humor, der gør Dem til en Kunstner af international Betydning. […][20]

Fig. 6. Storm P. og Käthe Mehlitz fotograferet i København, 1933. Fotograf ubekendt, Storm P. Museet.

Storm P. og det tyske presseforbund

Efter nazisterne i 1933 var kommet til magten, blev det stadig vanskeligere at opretholde den økonomiske og karrieremæssige fremgang, Storm P. på relativt få år havde opnået syd for grænsen. Blot det at få udbetalt penge fra Tyskland viste sig at være stort set umuligt. Og i april 1934 meddelte Fräulein Mehlitz, at *Lustige Blätter* ikke længere måtte publicere Storm P., medmindre han meldte sig ind i det tyske presseforbund. Landets presse var kort forinden blevet underlagt Goebbels' propagandaministerium, som ville have kontrol med alt, der blev offentliggjort.

> *Kære Hr. Kobitzsch!*
>
> *Jeg bekræfter med tak modtagelsen af Deres seneste forsendelse. Jeg kan anvende 10 af tegningerne, men sagen er en smule kompliceret, eftersom det nu også kræves at udlændinge melder sig ind i Det Tyske Rigspresseforbund. Jeg må således kun beskæftige pressetegnere fra dette forbund. Hertil kommer vanskelighederne ved banktransaktioner; fra 1. maj kan der kun overføres 50 Mark til udlandet, også fra girokonto. Det eneste jeg kan gøre er at sprede beløbene ud over længere tid, og beder Dem derfor drøfte med Hr. Storm Petersen, hvorvidt han ønsker at blive medlem af pressetegnerforbundet, for da vil jeg kunne fortsætte med at arbejde sammen med ham, og jeg tror ikke, at man ville give ham nogen problemer. Adressen er: Reichsausschuss der Pressezeichner im Reichsverband des Deutschen Presse, Berlin-Friedenau, Offenbacherstr. 5.*[21]

Fig. 7. Tegneseriestribe med Peter og Ping oversat af Adolf Kobitzsch til brug i tyske blade. 11. dec. 1929. Foto: Storm P. Museet.

Storm P. rekvirerede med Kobitzschs bistand den nødvendige indmeldelsesformular fra Berlin, men

måtte snart erfare, at man forlangte detaljeret dokumentation for såvel hans egen som hustruen Ellens ariske afstamning, i form af politi-verificerede fødsels- eller dåbsattester for begges forældre og bedsteforældre – tillige med oplysninger om alle slægtninges religiøse og politiske tilhørsforhold. [fig. 8] Efter at have indsamlet disse informationer returnerede Storm P. formularen til Berlin i et anbefalet brev den 23. oktober 1935. Men selvom papirerne efter alt at dømme var korrekt udfyldt, må de officielle bekræftelser fra politiet have manglet, idet presseforbundet efterfølgende rykkede flere gange herfor. Storm P. foretog sig ikke yderligere i sagen og lader til at have opgivet indmeldelsen i det tyske presseforbund. Nogen tid senere kunne man i *Dagens Nyheder* læse følgende notits:

> *Storm Petersen tysk Statshumorist?*
>
> *Robert Storm-Petersen har i Berlin anmodet om at blive optaget i det af Dr. Goebbels skabte Redaktør-Forbund. Bliver denne Anmodning efterkommet, vil den berømte danske Kunstner opnaa en slags Embedsmandsstilling i Tyskland, saaledes som det under det nationalsocialistiske Styre er Tilfældet med alle tyske Journalister og Redaktører. I Tyskland sættes der stor Pris på Storm-Petersens Kunst, og medlemsskabet i Reichsverband der deutschen Presse er antageligt en Forudsætning for, at den danske Humorist kan have Fortsat Adgang til de tyske Blade.*[22]

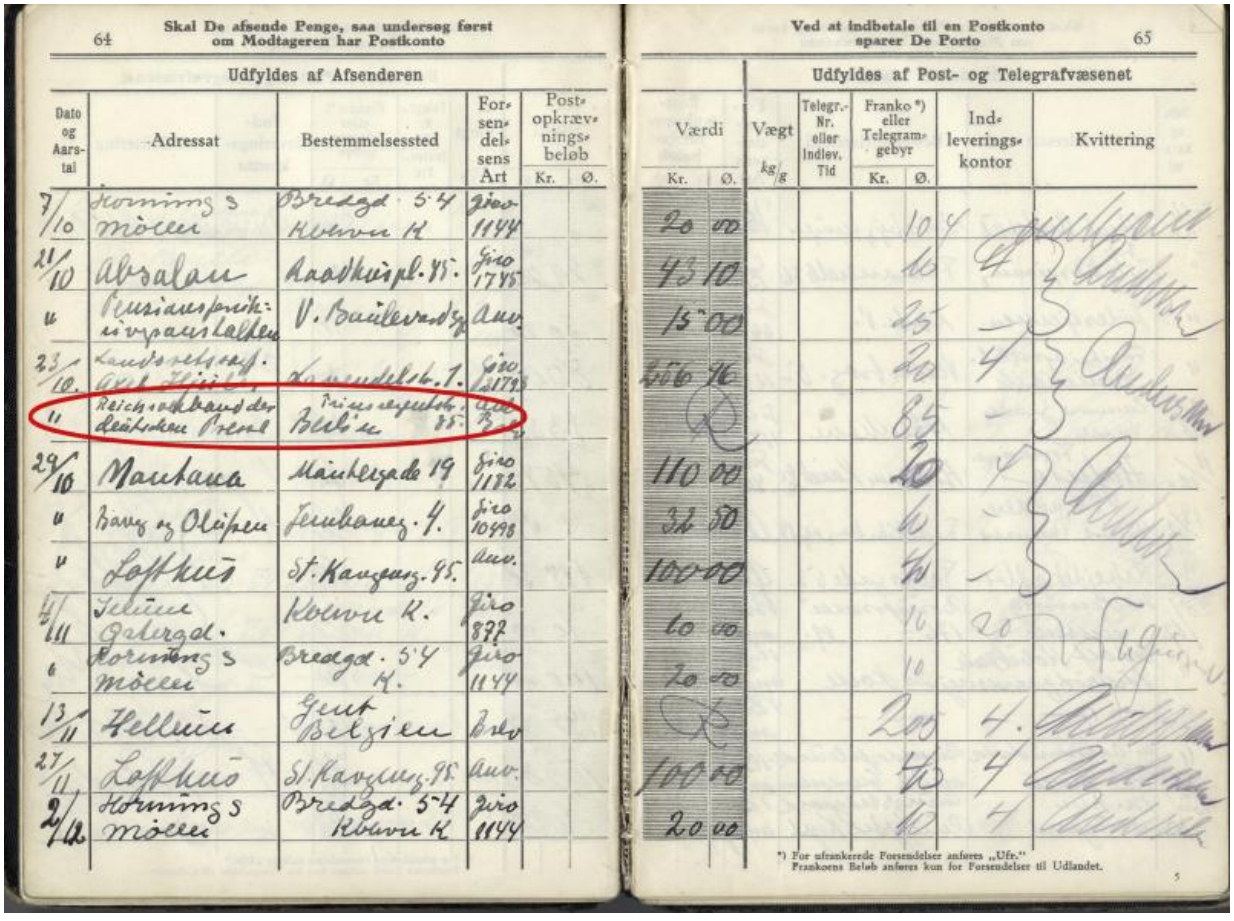

Fig. 8. Postkvitteringsbog, som viser, at formularen til presseforbundet blev returneret 23. okt. 1935. Foto: Storm P. Museet.

Det står hen i det uvisse, hvorfra *Dagens Nyheder* havde disse oplysninger, eftersom Kobitzsch, der

hjalp med at oversætte og udfylde formularen, tilsyneladende var den eneste, som kendte til sagen. En mulig forklaring er, at presseforbundet af propagandahensyn bevidst lækkede nyheden til det danske blads korrespondent i Berlin. Berlingske Tidende, som Storm P. på daværende tidspunkt havde været tæt knyttet til i over 10 år, var ikke sen til at bringe et dementi – skrevet af Storm P.s nære ven, journalisten Busse Drechsel:

> *For at kunne faa Lov til at faa Adgang til de tyske Blade maa man være Medlem af Reichsverband der deutschen Presse. Og da Storm P. i mange Aar har været en af Tysklands mest populære Tegnere, er der kommet Anmodning til ham om at melde sig ind i Forbundet.*
>
> *– Agter De at gøre det? spørger vi Storm P.*
>
> *– Nej, det kan De stole paa, jeg ikke gør. Hvis jeg skal tegne i Tyskland, er det nok at hedde Storm P. og være Dansk, og jeg ønsker ikke at bevise, hvad Mærke min cykel er, eller hvor mange Gange jeg har haft Overskæg.*[23]

Storm P. ville tilsyneladende ikke lade en mindre usandhed stå i vejen for trangen til at fastslå, at han ikke behøvede bevise noget overfor nogen som helst. Dementien indikerer også, at han har følt det nødvendigt klart at markere, at han ikke billigede det nazistiske styres udbredte forsøg på at styre den udenlandske presse. Og først og fremmest synes sagen også at have gjort ham mere bevidst om nazisternes raceideologiske dagsorden, som han ikke ønskede at blive associeret med, hvilket kan forklare, hvorfor han i sidste ende opgav indmeldelsen.

Beskyldt for antisemitisme

Cirka to et halvt år forinden korresponderede Storm P. med Carl Th. Dreyer, som havde foreslået, at de sammen skulle lave en film. Ved et haveselskab i sommeren 1933, hvor begge deltog, gjorde Storm P. angiveligt grin med en dansk-jødisk redaktør, Bertel Bing, ved at kalde ham ”Bertel Fladben”. I et efterfølgende brev anklagede Dreyer Storm P. for at være antisemit og i sine tegninger ofte at anbringe ”en usympatisk karikeret jødisk Profil i allerforreste Plan.”[24] Storm P.s svar på disse beskyldninger gengives her i sin helhed:

> *Kære Carl Th. Dreyer*
>
> *Deres Brev bedrøvede mig meget – det var sandelig ikke min Mening at saare nogen, allermindst B.B. som jeg sætter megen pris paa og som engang var mig en udmærket Redaktør. Og Jøderne har jeg intet som helst imod, jeg har mange gode Venner imellem dem. Hvis jeg har tegnet, som de skriver, da har jeg næppe tænkt paa Jøderne – men kun en Mand med en stor Næse – jeg er Karikaturtegner og gør grin med mangt og meget – men mit Maal er ikke at saare noget Menneske.*
>
> *Chaplin er selv Jøde – han karikerer ivrigt – de flade Fødder – og jeg aner ikke at B.B. har haft det Øgenavn de nævner.*
>
> *Blix Tegning var et udfald mod Hitler – ikke mod Jøderne – og Jøderne har flade Fødder og store Næser, det er der jo ikke noget at gøre ved – ligesom en Tysker er skaldklippet og har ølmave – en Englænder tærnet osv. – alt sammen noget, der efterhaanden er blevet Standard for Tegnere.*
>
> *Men saare nogen med mine Tegninger – eller det jeg sagde (uden spor af Bagtanke) – nej, det*

> *gør jeg ikke af min frie Vilje – det troede jeg De vidste.*
>
> *Hvad bladene skriver og gør maa de gøre for at eksistere – vi maa alle gøre noget for at eksistere og derfor er Menneskene ikke Engle.*
>
> *Jeg haaber, kære Dreyer, at vi to maa forstaa hinanden godt i alle Spørgsmaal, jeg vil med største glæde forsøge at lave et Manuskript og jeg beder dem bare venta lita.*
>
> *Tro mig – Deres Opfattelse af den lille Scene i Lochers Have tillægger de absolut forkert Betydning – det var maaske ubehændigt sagt af mig – men ondt ment – nej nej nej.*
>
> *Mange venlige Hilsner til Dem og deres Frue*
>
> *Fra min Kone og deres hengivne*
>
> *Storm P.*

I såvel den borgerlige presse som på den socialistiske venstrefløj, var det i begyndelsen af 1900-tallet ganske naturligt for bladtegnere at skildre jøder som usympatiske karakterer, ågerkarle og kapitalister med store krumme næser, der kun havde penge i hovedet. Andre etniske grupper fik heller ikke for lidt, og Storm P. lagde eksempelvis ikke fingrene imellem, når han tegnede sorte mennesker i forbindelse med salget af de Dansk Vestindiske øer i 1917.

Storm P.s allerførste offentliggjorte tegning var en karikatur i *Dansk Slagteri-Tidende* (5. jan. 1902) af borgerrepræsentant Gustav Philipsen, der havde forarget kødfaget med et forslag om, at kommunen selv skulle opkøbe og slagte kvæg (Storm P.s far var slagter). Hverken tegningen eller den ledsagende tekst levnede nogen tvivl om, at den upopulære kommunalpolitiker var jøde. De følgende årtier bød lejlighedsvis på antisemitiske tegninger fra Storm P.s hånd – særligt i tiden omkring 1. Verdenskrig, hvor et af hans fortrukne motiver var skrupelløse krigsspekulanter, de såkaldte gullaschbaroner, der ofte skildredes med store 'jødenæser'. [fig. 9]

Fig. 9. *Gullasch*. Ca. 1916-17. Vandfarve, pensel, tusch, blyant. Foto: Storm P. Museet.

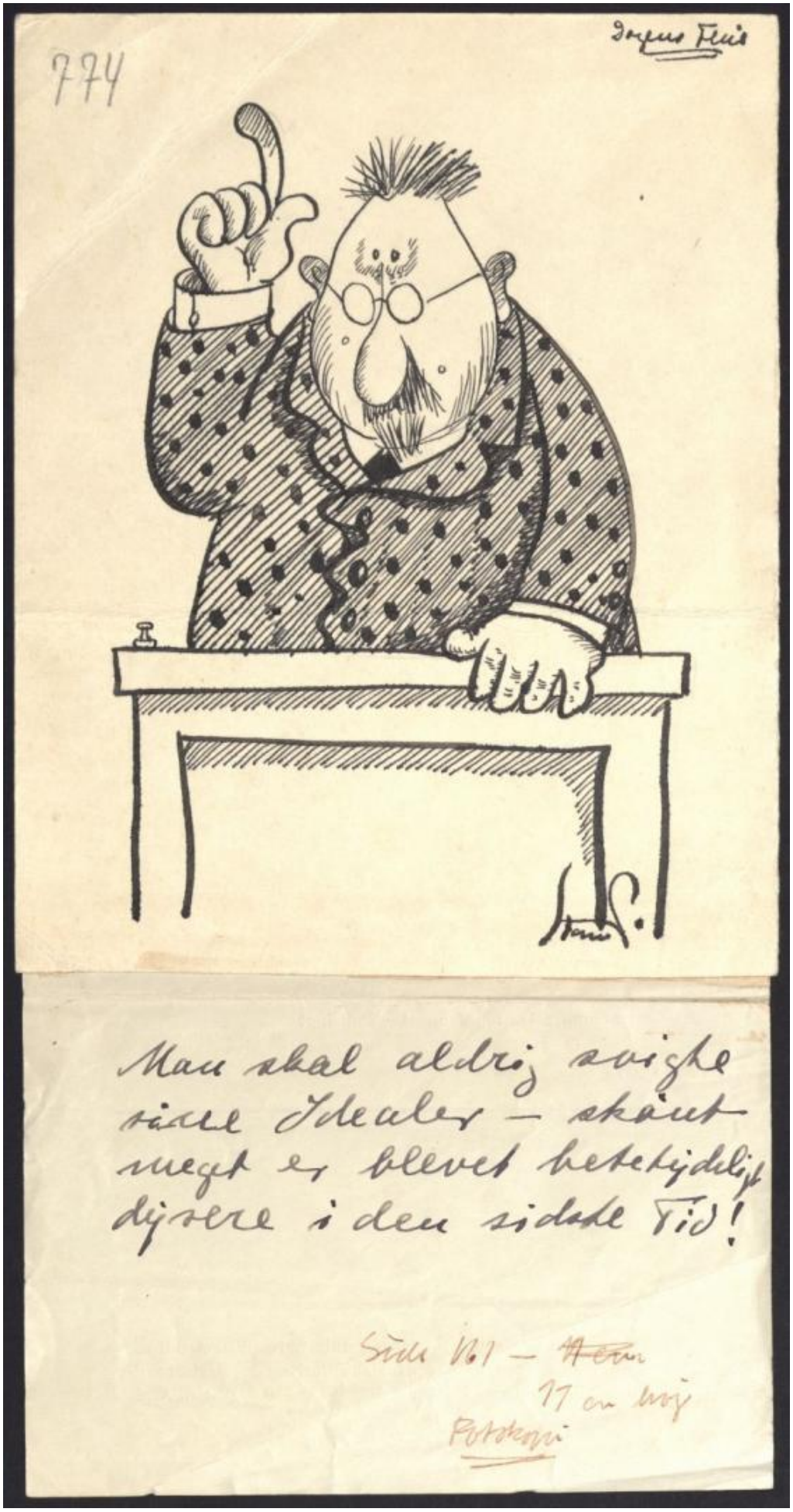

Fig. 10. Storm P.: *Man skal aldrig svigte sine Idealer – skønt*

meget er blevet betydeligt dyrere i den sidste Tid! Dagens Flue, BT, 1. sept. 1941. Foto: Storm P. Museet.
Da følgerne af nazisternes racepolitik blev almindelig kendt, droppede flertallet af danske tegnere de antisemitiske vittigheder, heriblandt Storm P., hvis bekendtskabskreds, som han skriver, talte adskillige jøder. Intet tyder således på, at der lå en personlig antisemitisk holdning til grund for de åbenlyst racistiske tegninger, han producerede i begyndelsen af århundredet. Til gengæld er brevets konklusion, "vi maa alle gøre noget for at eksistere og derfor er Menneskene ikke Engle" nok essentiel i forståelsen af Storm P.s dispositioner i 1930'erne og under besættelsen. Det var på ingen måde ukendt, at det nazistiske styre var brutalt og undertrykkende. Den danske regering indskærpede imidlertid gentagne gange op gennem 1930'erne overfor pressen, at man ikke skulle provokere den store nabo.[25] Tysklands styrke var frygtindgydende, og de fleste danskere, deriblandt samfundets top, måtte forholde sig nøgternt til det tilsyneladende faktum, at Tyskland ved udbruddet af 2. Verdenskrig syntes på vej til at blive en altdominerende stormagt, som ville vinde krigen i løbet af ganske kort tid. Først i 1943 blev det klart for flertallet af danskerne, at Tysklands krigslykke var vendt.

Hvis udfyldelsen af en blanket til medlemskab af det tyske presseforbund kunne sikre en betydelig indkomst og bidrag til pensionsopsparingen, er det vel menneskeligt i første omgang at se igennem fingre med de ubehagelige implikationer, som lå i at skulle gøre rede for sin herkomst flere slægtled tilbage. Storm P. var den første til at gøre nar af absurd bureaukrati og kan umuligt have været uvidende om tilstandene i Tyskland i 1935. Imidlertid må man huske på, at det produkt Storm P. solgte til Tyskland var absurd komiske historier, humoristiske bladtegninger og tegneserier. Set retrospektivt synes forsøget på indmeldelse kritisabelt, men Storm P. lader ikke til at have erkendt, at hans tilstedeværelse i tyske medier ville kunne anses som støtte for nazismen. Ambitionen om at slå igennem i den gamle kulturnation Tyskland syntes imidlertid indenfor rækkevidde. Storm P. var dog langt fra blind for alle de kompromisser tilværelsen byder på i forhold til personlig integritet. [fig. 10]

Økonomi og ambitioner

Den omfattende afsætning af tegninger og historier til Tyskland, som, ved Kobitzsch' hjælp, fandt sted i 1929-34, gav Storm P. en anseelig ekstraindtægt. Hans aktiviteter i Danmark og resten af Norden var dog på daværende tidpunkt så omfattede, at han ikke var økonomisk afhængig heraf. Imidlertid var der ikke i Storm P.s kontrakt med Berlingske Tidende nogen aftale om pension. Selvom Storm P. og fru Ellen sad godt i det, var dagligdagen præget af 30'ernes krise og arbejdsløshed. Det var derfor forståeligt, at Storm P. i begyndelsen af årtiet prioriterede at spare penge op til sin og Ellens alderdom.[26]

Karrieremæssige ambitioner synes også at have været en motivation i forbindelse med fremstødet i Tyskland. Som nævnt søgte Storm P. tidligt at bidrage til udenlandske blade og på anden måde at søge mod udlandet. Troen på et internationalt gennembrud kom ligeledes til udtryk i den stort anlagte Amerika-rejse i 1919, og han bebudede lidt kuriøst i 1927 i pressen, at han ville emigrere til Paris.[27] Planen var her at udelukkende dedikere sig til tegne- og malerkunsten. Endelig var drømmen om international anerkendelse af Storm P.s format som kunstner og humorist ikke kun Storm P.s egen, men bestyrkedes i høj grad af hans nære familie, i markedsføringen af hans optræden og udgivelser, af hans bekendtskabskreds af toneangivende (kultur)personligheder samt i store dele af den danske presse. På mange måder var Storm P. et *brand* for dansk identitet, humor og kvalitet, som man gerne – og med stolthed – ville se lykkes i udlandet.[28]

Nordische Gesellschaft

Nordische Gesellschaft blev stiftet i Lübeck efter 1. Verdenskrig, som led i bestræbelserne på at genoprette den økonomiske og kulturelle betydning, Hansestæderne tidligere havde haft i Østersøregionen. I begyndelsen var selskabets aktiviteter hovedsageligt af handelspolitisk karakter. Kun i mindre grad beskæftigede man sig med kunst og kultur. Og skønt der sporadisk dukkede

verdensanskuelige ytringer op i selskabets skrifter, var Nordische Gesellschaft mere eller mindre apolitisk frem til 1933. [fig. 11]

Fig. 11. Nordische gesellsschafts logo. Designer ubekendt. Affotograferet fra Nordische Gesellschafts månedsskrift *Der Norden*. Storm P. Museet. Da nazisterne i 1933 kom til magten, besluttede man at omdanne Nordische Gesellschaft til et raceideologisk pr
opagandaforetagende. Opgaven blev pålagt chefideologen Alfred Rosenberg, som tog udgangspunkt i den såkaldt 'nordiske tanke' – en populær raceteori, der i løbet af 1930'erne blev en integreret del af nationalsocialismen. Den 'nordiske tanke' formuleredes i følgende fire læresætninger:*1. Den nordiske race er af enestående, nødvendig værdi.2. Den nordiske race er truet af undergang. Med undergang menes hovedsageligt fysisk racedød, men ligeledes den tabte nordiske dominans og totale selvfremmedgørelse pga. indflydelse fra fremmede racer.3. Den nordiske races undergang ville være ensbetydende med enden på den vesteuropæiske civilisation og dermed al kultur.4. Det er derfor nødvendigt at forhindre den nordiske races undergang og dermed den nordiske kulturs ødelæggelse.*[29]Ud fra denne karakteristik af den nordiske tanke var et tæt forhold til Norden tæt på at være en forudsætning for nationalsocialismens endelige sejr. Først når Tysklands åndelige revolution havde spredt sig til Skandinavien, kunne den fælles germanske verdensanskuelse lægges som fundament for nationalsocialismens realisering.Udadtil beskæftigede Nordische Gesellschaft sig dog stadig kun med handelspolitiske og kulturelle anliggender. Planen var, under dække af kulturpolitisk propaganda, at introducere det nye Tyskland til så mange repræsentanter for skandinavisk åndsliv som muligt og bevæge dem til at deltage i selskabets arrangementer. [fig. 12 og 13]

Fig. 12. Alfred Rosenberg holder tale over temaet ’den nordiske forpligtigelse’ ved Nordische Gesellschafts 3. årsstævne i Lübeck, 1936. Foto fra Nordische Gesellschafts månedsskrift *Der Norden*, nr. 8, 1936. Storm P. Museet.

Fig. 13. Illustration fra Nordische Gesellschafts månedsskrift *Der Norden* med nordiske faner og hagekorsfanen. Foto: Storm P. Museet.

> *Da Nordische Gesellschafts Aarsmøde aabnedes i Formiddag, var Baggrunden for Talerstolen et mægtigt stort Hagekorsflag omgivet af mindre, skandinaviske Flag samt Selskabets Flag: Det nordiske Solur. Og rundt om i Byens Gader hang de nordiske Landes Flag mellem talrige Hagekorsbannere.*[30]

Selskabet afholdt i 1930'erne årlige stort anlagte *Reichstagungen* i Lübeck. Skandinavien var generelt stærkt repræsenteret, og fra Danmark deltog i løbet af årene bl.a forfatterne Leck Fischer og Svend Borberg, gymnastikinspektør kaptajn Jespersen og Carl Nielsens enke, Annemarie Carl Nielsen.

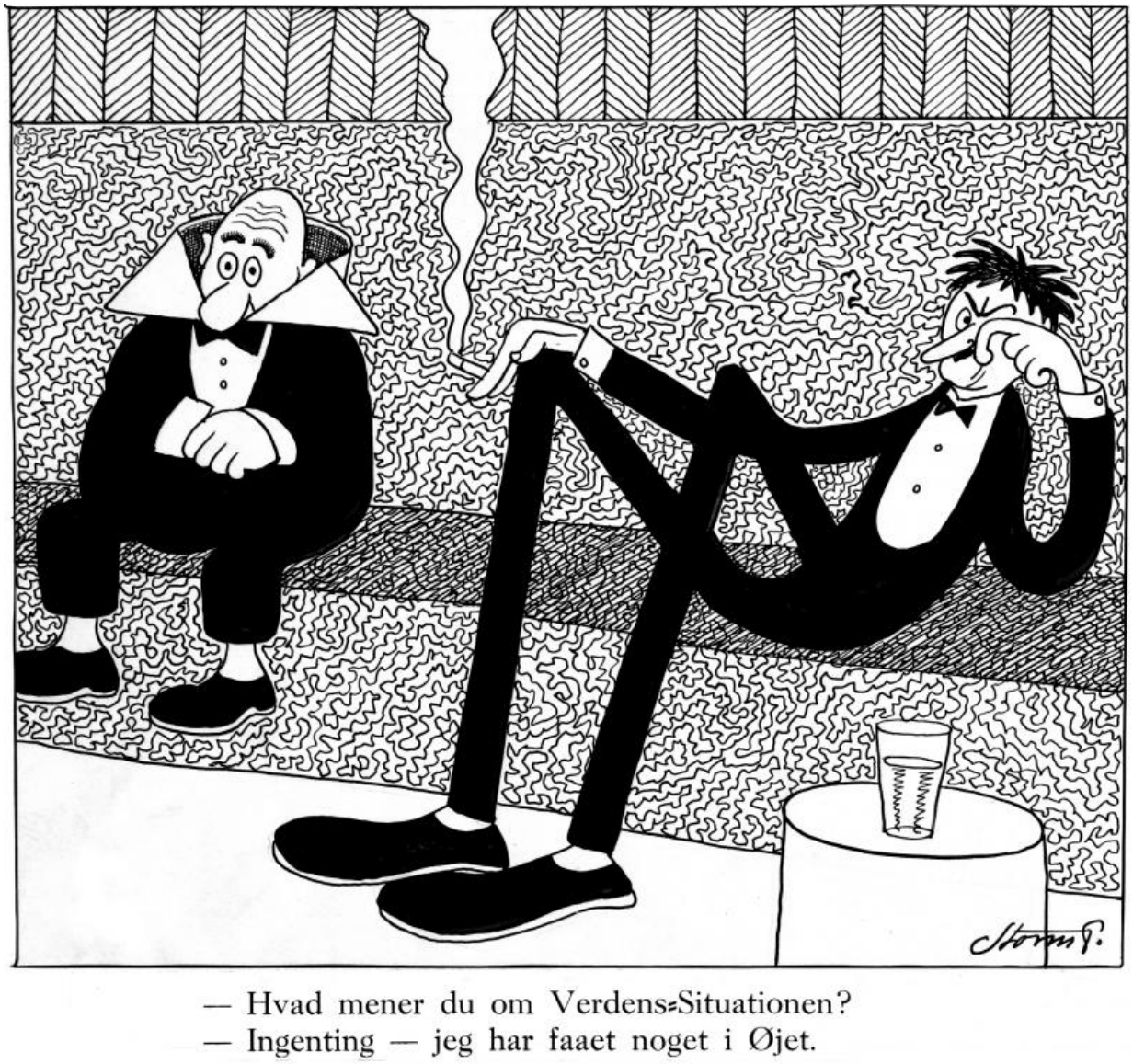

Fig. 14. *— Hvad mener du om Verdens-Situationen? — Ingenting, jeg har faat noget i Øjet.* Storm P. Album 1937, s. 20, og siden gengivet i talrige sammenhænge. Foto: Storm P. Museet.

Storm P. og Nordische Gesellschaft

Den 1. april 1937 meldte Storm P. sig ind i Nordische Gesellschaft. Det er vanskeligt præcis at afklare, hvad der lå bag denne beslutning. Hans mange andre, omtrent samtidige fremstød for afsætte sine værker i udlandet kunne dog tyde på, at der som med forsøget på indmeldelse i Reichsverband der deutschen Presse atter var tale om et strategisk træk, med henblik på at befordre afsætning af tegninger til Tyskland. Om Storm P.s iver efter at fortsætte eksponeringen i udlandet vidner, at han samme år den 19. juli indgik en kontrakt med en direktør Bolvig (Viegand Moritz Bolvig, 1905-45), som fik eneret på at sælge Storm P.s tegninger mv. i udlandet. Bolvig fik en del tegninger og andet materiale at arbejde med, deriblandt brevvekslingen med Reichsverband der deutschen Presse (på dette tidspunkt underlagt Propagandaministeriet). Bolvig var en forretningsmand med store armbevægelser, som bl.a. angiveligt havde rettighederne til Disney i Danmark. Han honorerede imidlertid aldrig aftalen med Storm P., og kontrakten opsagdes, da Bolvig året efter blev arresteret i Paris, anklaget og dømt som svindler.[31]

Storm P. korresponderede forud for indmeldelsen i Nordische Gesellschaft med selskabets forretningsfører Ernst Timm, om mulighederne for eksponering i tyske blade. Efter det mislykkede forsøg på at melde sig ind i presseforbundet, kan Storm P. derfor have betragtet medlemskabet af Nordische Gesellschaft som en alternativ blåstempling, der kunne legitimere handel med nazi-

Tyskland, således at den popularitet, han få år tidligere havde nydt syd for grænsen, kunne reetableres – vel at mærke uden at tage del i den raceideologiske agenda. Det er ikke usandsynligt, at nazisternes planer om at kontrollere den europæiske karikatur-propaganda allerede da var i støbeskeen, og at Timm diskret lod Storm P. vide, at en indmeldelse i Nordische Gesellschaft ville være adgangsbillet til dette marked. Dette forbliver indicier, da det ikke har været muligt at finde konkrete vidnesbyrd om en sådan aftale. [fig. 14]

Fig. 15. Ernst Timm. Foto scannet fra Nordische Gesellschafts

månedsskrift *Der Norden*. Storm P. Museet.
Da Propagandaministeriet senere, da krigslykken vendte i 1943, valgte at spare Timms – for ham lukrative – ydelser væk, anmodede han om fortsat at kunne afsætte tegninger fra sit kontor i Lübeck under navnet Interpress.[32] Berlinerkontoret havde i hovedsagen beskæftiget sig med propagandarelateret handel med karikaturtegninger og kontrol af disse, hvilket foregik i tæt samarbejde med ministeriet, der også finansierede foretagendet. Lybecker-kontoret var en kommerciel forretning (uden ministeriel støtte), hvor hovedformålet ikke var propaganda, men slet og ret at tjene penge på salg af tegninger, humoristiske historier mm. til international presse. [fig. 15]

Som tidligere nævnt deltog Storm P. i 1930 i en udstilling om Nordisk karikaturtegning, arrangeret af Nordische Gesellschaft i Lübeck, hvor Ernst Timm i sin åbningstale betegnede ham som ”en kunstner af international betydning”. Fra den tid begyndte man løbende at bringe streger af den danske tegner i Nordische Gesellschafts udgivelser. Og i 1935 modtog han et brev fra selskabet vedr. køb af tegninger, som Adolf Kobitzsch oversatte og mente virkelig kunne ”blive til noget”. Storm P. havde således haft med selskabet at gøre i årevis, da han i 1937 meldte sig ind, og han kendte Timm som en mand, der var ham særdeles venligt stemt. Endelig fremstod Nordische Gesellschaft på dette tidspunkt som et relativt harmløst, apolitisk foretagende. Storm P. og Ernst Timm vedblev med at stå i høflig forbindelse, selvom det, trods idelige forsøg, aldrig lykkedes at overtale den danske humorist til at deltage i selskabets arrangementer. Timm tilbød sågar at stille et privatfly til rådighed, således at Storm P. kunne gæste selskabets/Rosenbergs stort anlagte 1937-årsmøde i Lübeck. Men lige lidt hjalp det. Fra indmeldelsen i 1937 og til krigens afslutning deltog Storm P. ikke i et eneste af de arrangementer, Nordische Gesellschaft foranstaltede i Danmark og Tyskland. Han udtalte sig heller aldrig offentligt om selskabet eller politiske emner i det hele taget. Og samtlige tegninger og tekster, han leverede, var fuldkommen apolitiske. [fig. 16]

Storm P. havde på dette tidspunkt for længst fravalgt den politiske avissatire. Hans rolle i BT og andre danske medier var fra 1920’erne og frem primært som humorist. Hans bidrag til pressen kan derfor umiddelbart fremstå som harmløs underholdning, hvis det vejes op imod eksempelvis Bendix’ politiske satire. En sådan sammenligning vil imidlertid ikke være rimelig, da de to avistegnedisciplin er væsensforskellige.

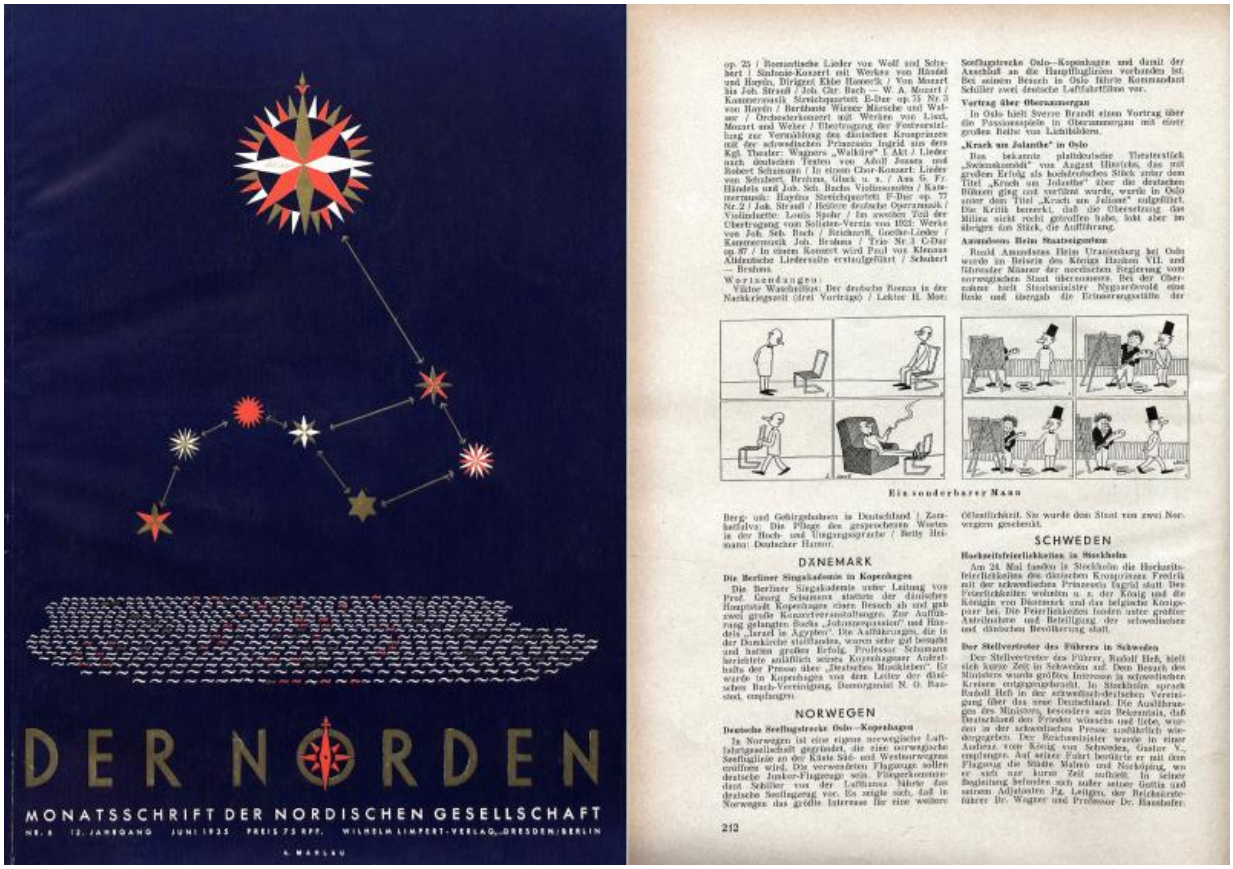

Fig. 16. Forside og side med tegninger af Storm P. i Nordische Gesellschafts månedsskrift, *Der Norden*, juni 1935. Storm P. Museet.

Det høje kontingent

At Storm P. betalte et usædvanligt højt medlemskontingent, er endnu en omstændighed, som ikke har ladet sig undersøge helt til bunds. Det almindelige mønster var, at menige medlemmer betalte 10-25 kr. halvårligt. Storm P. og 16 andre betalte 100 kr. halvårligt (hvilket svarer til mere end 7.000 kr. årligt i nutidig valuta). Det kan ligeledes undre, at han ikke meldte sig ud af selskabet, efter Danmark den 9. april 1940 var blevet besat – eller da samarbejdspolitikken brød sammen i august 1943, hvor Nordische Gesellschaft, såvel som alle andre foretagender relateret til nazismen, ellers oplevede en massiv medlemsflugt. Men Storm P. meldte sig aldrig ud og betalte kontingent til og med 1944, hvorefter Nordische Gesellschaft stoppede sit virke. En forklaring kan være, at der stadig kontinuerligt solgtes tegninger via Nordisk Pressefoto v. Carl Kyhne (Ejet af Berlingske Tidende) og det tyske bureau Interpress v. Ernst Timm og Rittmeister Schaeffer. Hvis dette oprindeligt var blevet muligt direkte eller indirekte gennem Storm P.s medlemskab, er det vel ikke en uantagelig tanke, at Storm P. har valgt at lade det være – som en del af et aftalekompleks – uden at det indikerer nogen udpræget personlig sympati for selskabet.

For denne antagelse taler desuden, at de 16 andre, der betalte et tilsvarende højt kontingent, alle var firmaer. Mange var store selskaber som eksempelvis Den Danske Landmandsbank, De Danske Spritfabrikker, Danske Oliemøller og Sæbefabrikker, Nordisk Film A/S, Persil – Fa. Henkel & Co., Dansk Cement Central og Agfa Foto A/S. Foretagender som havde en vital interesse i at kunne agere internationalt. Flere af disse firmaer melder sig ind før Storm P., og kun et melder sig ud (Poly foto i 1943). En antagelse om, at Storm P.s høje kontingent skulle være betalt af ren lyst til som privatperson at støtte foreningen, forekommer i dette lys ganske naiv. Der er nærmere belæg for, at der har eksisteret en overenskomst om et firmamedlemskab. Dette lader sig imidlertid ikke dokumentere ud fra medlemslisten, breve eller andet. Det har heller ikke været muligt at få adgang til Storm P.s konto-posteringer for evt. at kunne se en sammenhæng mellem hans medlemskab af foreningen og hans engagement med Nordisk Pressefoto (Nordfoto) og Interpress.

For Storm P. har en indmeldelse i Nordische Gesellschaft etisk set på dette tidspunkt åbenbart

virket mere sober/apolitisk end et medlemskab af det tyske presseforbund, når målet var at befordre en kommerciel forbindelse med Tyskland.

Fig. 17. Nordische Gesellschafts residens i Kristianiagade på Østerbro. Fotograf ubekendt.

Nordische Gesellschaft i Danmark

I alt 247 personer stod opført på Nordische Gesellschafts danske medlemsliste. Den tidligste indmeldelsesdato var 20. oktober 1931, den seneste 25. maj 1944. Generelt var der tale om samfundets top i skikkelse af bankdirektører, grosserere, fabrikanter, adelige, overlæger og lignende, tillige med en del kulturpersonligheder samt de nævnte virksomheder.

I 1940 købte Nordische Gesellschaft den store Otto Mønsted Villa i Kristianiagade på Østerbro for at etablere en repræsentation i København. På foranledning af selskabets danske præsident Ernst Schäfer, fejredes begivenheden i oktober 1940 ved en te-reception på Restaurant Wivex, hvortil omkring 100 mennesker var inviteret, heraf hovedparten medlemmer. Gæsterne talte bl.a. udenrigsminister Eric Scavenius, rigspolitichef Thune Jacobsen, Generaldirektøren for de danske statsbaner samt personligheder fra erhvervslivet og litteraturkredse, heriblandt forfatterne Svend Borberg, Svend Fleuron, Hakon Stangerup m.fl. Storm P. var ligeledes inviteret, men valgte at melde afbud. [fig. 17]

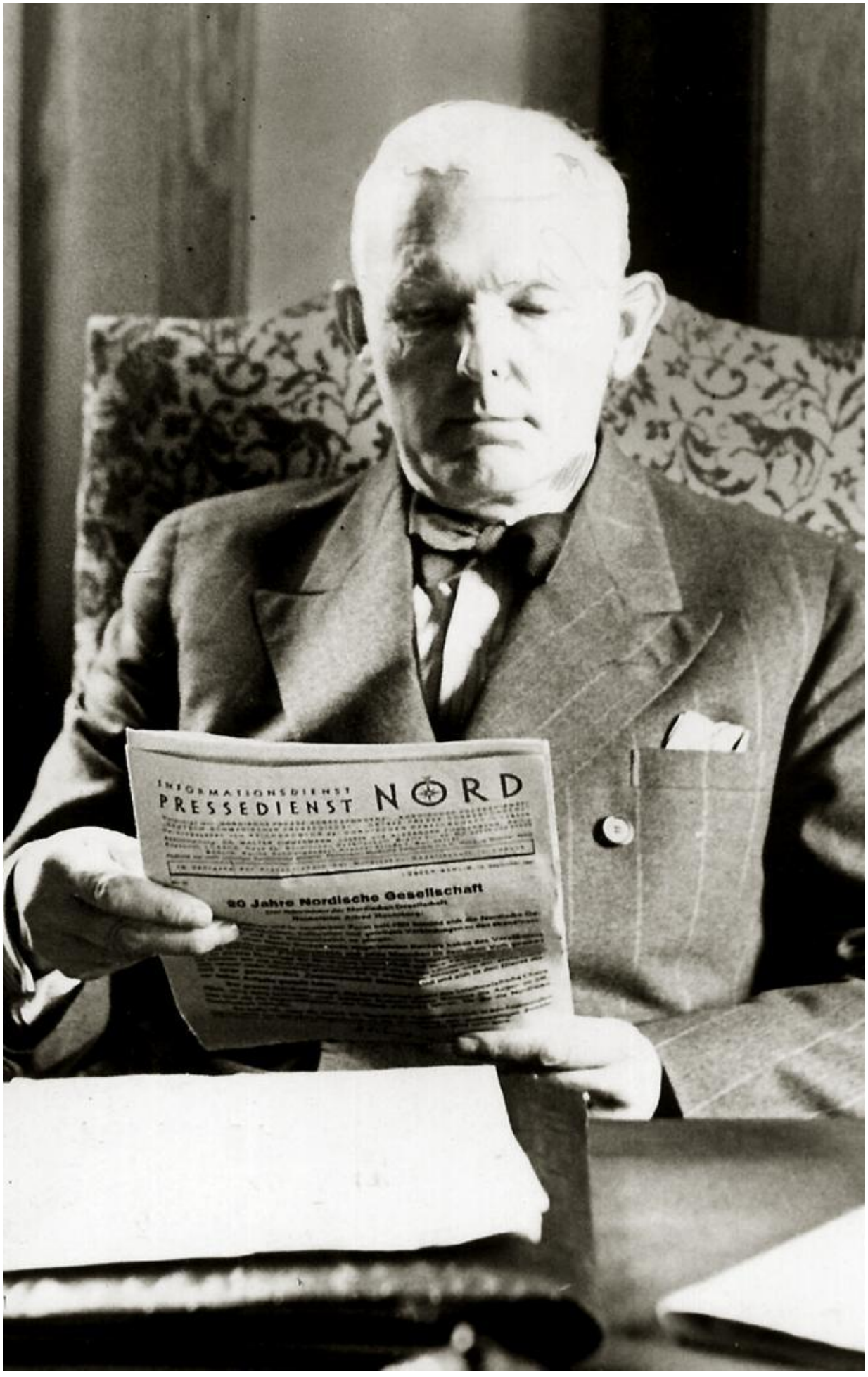

Fig. 18. Præsidenten for Nordische Gesellschaft i Danmark, Rittmeister Ernst

Schäfer. Fotograf ubekendt.
I april 1941 åbnede Nordische Gesellschafts 'Dänemark-Kontor', og ved en sammenkomst den 17. september viste Schäfer gemakkerne frem for den danske presse. Hver tirsdag afholdt kontoret medlemsaftener, hvor man bl.a. fremviste tyske kultur- og propagandafilm. Udover medlemsaftenerne afholdt man større arrangementer med kunstnere og foredragsholdere fra Tyskland og Skandinavien, som både dansk og tysk radio jævnligt transmitterede fra. [fig. 18] I marts 1945 besluttede besættelsesmagten at omdanne villaen i Kristianiagade til sygehus for sårede tyske soldater. Alle papirer af betydning beordredes brændt eller sendt til Tyskland. Medlemslisten undgik imidlertid flammerne, blev gemt af en kvindelig sekretær og endte i hænderne på Dagbladet Information. I november-december 1945 bragte Information en artikelserie om Nordische Gesellschaft med den hensigt at offentliggøre hele den bortgemte medlemsliste. I den indledende artikel karakteriseres selskabets medlemmer på følgende vis:

> *Denne Liste indeholder en forunderlig Blanding af Navne: Hipomænd, tyske Nazister, ellers velagtede Bankdirektører og fremtrædende Forretningsmænd mellem hinanden. En Del har meldt sig ind allerede adskillige Aar før Krigen, og dem ser vi gerne bort fra, selvom det f.eks. nok kan forundre en og anden, hvad en saa udpræget Kunstner som Robert Storm Petersen har kunnet finde af 'Kultur' at udveksle med det nazistiske Tyskland. At en Del danske Firmaer og Institutioner før Krigen har set en vis forretningsmæssig Interesse i at støtte et i hvert Fald til Ydret uskadeligt Foretagende som 'Nordische Gesellschaft' – lad ogsaa det være. En beskeden Del af dem sprang fra den 29. August, men resten, derimellem naturligvis Scavenius og Chr. H. Olesen betalte Kontingent til det sidste. Men helt anderledes stiller det sig for dem, der meldte sig ind straks efter og under Besættelsen. Og det var de fleste.*[33]

„Nordische Gesellschaft"s Medlemsliste fundet

Mange kendte Danskere meldte sig ind efter 9. April 1940

Villaen i Christianiagade, der kostede den danske Stat mange Hundredtusind Kroner

Under Oprydningsarbejdet blandt Tyskernes Efterladenskaber i afdøde Grevinde Musse Scheels tidligere Villa i Christianiagade, hvor „Nordische Gesellschaft" under Besættelsen havde til Huse, har man fundet en Samling Papirer, som slaaende anskueliggør, hvor stærk den tyske Infiltration var i Borgerskabet, og hvor almindeligt det var, at Folk købte sig en Fribillet til det nye Europa, naar det blot kunde gøres uden at vække for megen Opmærksomhed.

Fig. 19. Dagbladet Information, 27. nov. 1945. Rigsarkivet. Foto: Storm P. Museet.
Den 30. november 1945 afbrød Dagbladet Information pludselig afsløringerne, antageligvis efter henstilling fra regeringen eller efterretningstjenesten. Medlemslisten er i dag at finde i Rigsarkivet,

klassificeret som 'Ikke umiddelbart tilgængeligt'. [fig. 19]

Under opgøret med de såkaldte værnemagere gennemførte mange af landets kulturelle organisationer deres egne, interne retssager og ekskluderede medlemmer, der havde haft med nazisterne at gøre, herunder Dansk Forfatterforening og Skuespillerforbundet, hvor Storm P. i øvrigt var medlem af begge. Efterfølgende blev de dømte hængt ud i pressen, kunne ikke længere få arbejde og var typisk brændemærkede i årtier. Dette gjaldt eksempelvis to af Storm P.s nære bekendte, skuespilleren Christian Arhoff (1893-1973) og kunsthistorikeren Vilhelm Wanscher (1875-1961), som havde meldt sig ind det danske naziparti. Et partimedlemskab må anses som afgørende mere kompromitterende end et medlemskab af Nordische Gesellschaft. I betragtning af den nærmest euforiske hævnstemning, der rådede i 1945-50, er det dog bemærkelsesværdigt, at ingen reagerede på Dagbladet Informations afsløring af Storm P.s medlemskab af Nordische Gesellschaft. Tværtimod var han mere populær end nogensinde og modtog få år senere ridderkorset af Kong Frederik IX, som ved overrækkelsen tilføjede, at det var med "tak for alt, hvad De har været for det danske folk under besættelsen." Og selvom Dagbladet Informations artikel siden har været tilgængelig for alle og enhver, skulle der altså gå over 60 år, før musikhistorikeren Lasse Olufson gjorde opmærksom på Storm P.s association med det tyske selskab.

Pressebureauet Interpress

I november 1938, otte måneder efter opsigelsen af Bolvigs kontrakt, modtog Storm P. et brev fra Nordische Gesellschafts danske præsident Rittmeister Schäfer, som meddelte, at Ernst Timm, efter at være trådt tilbage som selskabets forretningsfører, havde grundlagt et europæisk pressebureau, Interpress, der ønskede at gøre forretninger med ham. Henvendelsen var affattet på Interpress' brevpapir, og Schäfer introducerede sig selv som bureauets danske repræsentant. På vegne af Timm tilbød han at afsætte Storm P.s tegninger i Tyskland, mod at Interpress fik eneret på disse over hele Europa (undtagen Danmark). Indtægterne fra salget foreslog man delt 50/50. Efter en del skriverier frem og tilbage overdrog Storm P. forhandlingerne til Berlingske Tidende, som han var kontraktligt bundet til, og hvis ledelse talte flere af hans nære venner.[34] En aftale blev herefter indgået mellem Interpress og Berlingske Tidende, og fra da af modtog Storm P. løbende penge fra salg til 'Interpress, Lübeck'. Helt frem til 1944 blev der solgt en betydelig mængde tegninger via disse kanaler.

Man ved i dag, at Schäfer og Timm i samme periode opsøgte andre danske vittighedstegnere med lignende tilbud. To af disse tegnere kontaktede det danske udenrigsministerium, da de følte, at der var noget underligt ved henvendelsen. Den ene, Hans Bendix (1898-1984), var socialdemokrat og jøde og stærkt kritisk overfor Nazi-Tyskland.[35] Men dette lod besynderligt nok ikke til at genere Schäfer og Timm, som, til trods herfor, gerne ville handle med ham. Dertil kom, at Ernst Schäfer siden Hitlers magtovertagelse havde været kendt i offentligheden for en stribe avisartikler, særligt i det officielle nazistiske talerør *Völkischer Beobachter*, der kritiserede danske politikere og i særdeleshed den danske presse, som han hævdede var inficeret af jøder og bolsjevikker. Schäfer var desuden mistænkt for at drive spionvirksomhed med henblik på en tysk invasion (hvilket senere skulle vise sig at holde stik), og i 1936 krævede flere danske politikere ham udvist af landet. Også Ernst Timm var kendt som en højlydt agitator for de nationalsocialistiske ideer. I det danske udenrigsministerium havde man helt tilbage fra midten af 1920'erne haft Timm i kikkerten som arkitekten bag tysk propaganda, som ikke skyede nogen midler for at nå sine mål. Redskaberne var bl.a. Nordische Gesellschaft:

> *Dr. Timm er en energisk Nationalist og har en umættelig Ærgerrighed, som har en ligeså umættelig trang til at tjene Penge. […] Som det høje Ministerium vil erindre fra mange tidligere Lejligheder, ynder Dr. Timm at optræde under forskellige Maskeringer for derigennem at give sine foretagener Karakteren af at være til Fordel for afvekslende Danmark, Sverige og Finland.*[36]

Fig. 20. Hans Bendix: *Dolfuss in memoriam. Den moderne Pilatus*. 1935. Illustrationen er gengivet med venlig tilladelse fra Hans Bendix's efterkommere. Fotograf ubekendt.

De danske myndigheder havde således god grund til at være mistænksomme over for disse to tyskeres hensigter. Ifølge brevvekslinger mellem Udenrigsministeriet og det danske Gesandtskab i Berlin, var man da også helt på det rene med, hvad der i virkeligheden foregik.[37] Efter at være trådt tilbage som forretningsfører for Nordische Gesellschaft, havde Ernst Timm fået ansættelse i propagandaministeriet, med hvem han i 1938 indgik en skriftlig aftale, der forpligtede Interpress til at organisere og kontrollere karikaturpropagandaen i ind- og udland, ved opkøb af tegninger og rettigheder på ministeriets regning. Dette skete under navnet Politische Zeichnung Interpresse, som fik kontor i Berlin tæt ved Propagandaministeriet.[38] Samtidigt videreførte han sin egen forretning Interpress, Europäisches Pressebureau med adresse i Lübeck. Salget af Storm P.s materiale synes at have hørt under denne del af forretningen. Ud over køb af materiale, som man agtede at udbrede i propagandaøjemed, indikerer det faktum, at Timm ifølge aftalen med Propagandaministeriet skulle erhverve rettighederne til tegnernes arbejder, at kontrolelementet var essentielt. Man ville dermed få kontrol over arbejder af tegnere som Bendix, således at disse ikke kunne bringes i fjendtligsindede lande (Bendix havde i 1935 forarget nazisterne med en særligt "uforskammet" karikatur af Hitler med bloddryppende hænder).[39][fig. 20]

Den anden tegner, norskfødte Ragnvald Blix (1882-1958), ”turde ligeledes betegnes som ’unerwünscht’ i Tyskland”, som han selv formulerede det i sin henvendelse til Udenrigsministeriet. Ikke længe efter måtte Bendix og Blix flygte til henholdsvis USA og Sverige. Efter alt at dømme var Storm P. den eneste danske tegner, som indgik en bindende aftale med Interpress og Timm. Men som nævnt blev de praktiske omstændigheder i forbindelse hermed varetaget af hans venner på Berlingske Tidende, herunder særligt chefredaktør Svend Aage Lund og direktøren for avisens billedbureau, Carl Kyhné, som gentagne gange mødtes med Ernst Timm i København. Det skal tilføjes, at Timm jævnligt besøgte Politikens redaktion på Rådhuspladsen for at købe serier af vittighedstegneren Ingvar tillige med diverse artikler skrevet over apolitiske emner. Så hér havde man tilsyneladende heller ikke noget imod at handle med tyskerne.

Når Storm P.s tegninger og historier introduceredes i de forskellige tyske blade, var de af og til ledsaget af tekst om den berømte dansker. Her karakteriseredes han gerne som den største humorist i Danmark. Dette stemmer ganske godt overens med den hjemlige opfattelse af Storm P., hvis lune humor for mange danskere kom til at udgøre et tiltrængt lyspunkt under besættelsens mørke år. Storm P. udtalte selv om sin rolle som humorist under krigen, at han kunne ’mildne’. En egenskab ved hans humoristiske tegninger og historier, som man kan konstatere også gjorde dem salgbare i det nazistiske Tyskland. Set retrospektivt er det et paradoks, som næppe efterlod den gamle karikaturtegners selvbillede helt uden ridser under og efter besættelsestiden.

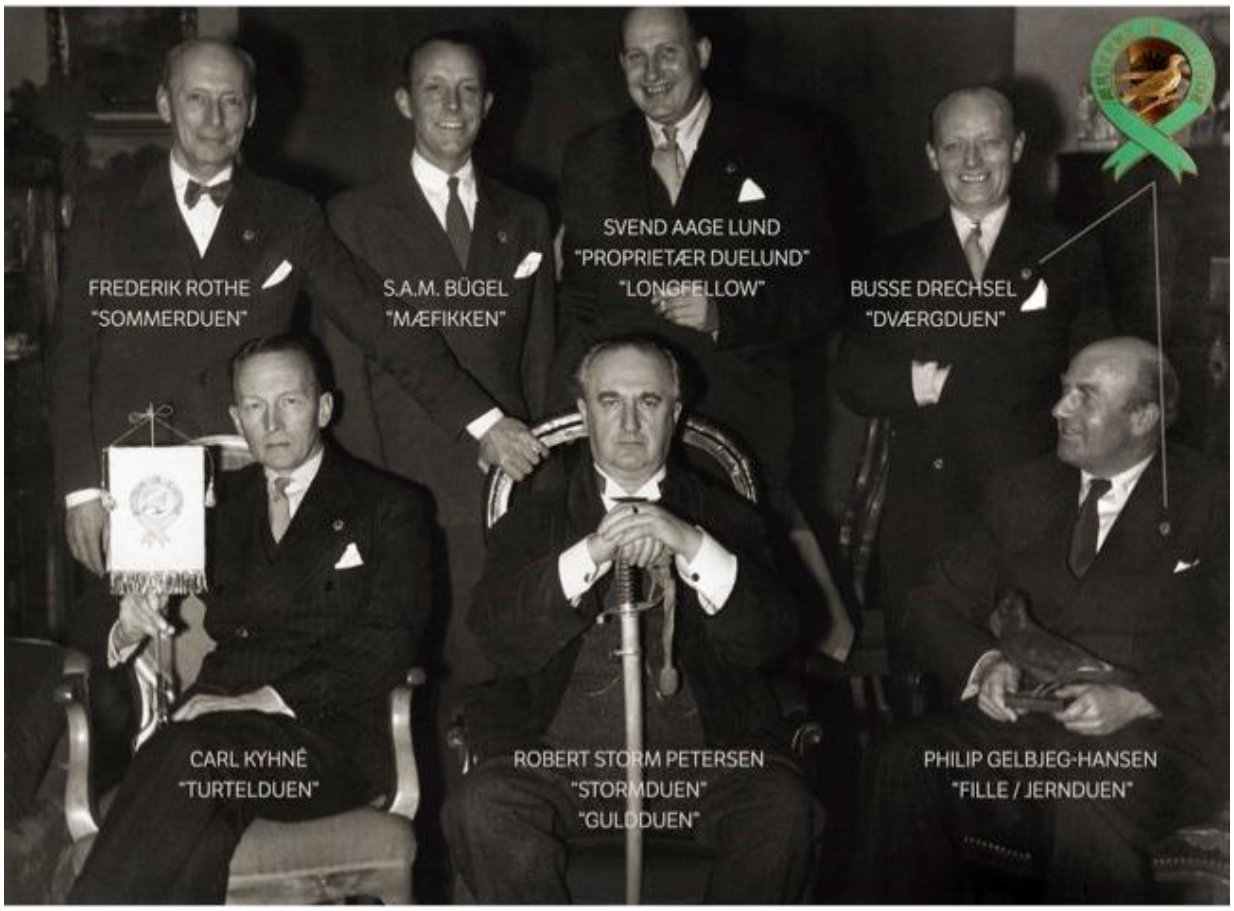

Fig. 21. Dueordenen med Storm P. i centrum. Privatfoto, Storm P. Museet.

Berlingske Tidende, ”duerne” og Dansk-Tysk Forening

Alle ville gerne have en luns af den folkekære humorist. Det var ikke kun på det arbejdsmæssige plan, at Storm P. knyttede tættere bånd til det Berlingske hus. I begyndelsen af 1930’erne indledte han personlige venskaber med en række personer fra bladhusets ledelse, herunder chefredaktør Svend Aage Lund (1900-81), direktøren for avisens billedbureau Carl Kyhné (1890-år ukendt), Redaktør på Berlingske Aftenavis Busse Drechsel (1888-år ukendt) og fhv. direktør i Landmandsbanken Frederik John Rothe (1884-1962), der havde giftet sig ind i Berling-familien og nu

sad i avisens bestyrelse. Sammen med landsretssagfører S.A.M. Bügel og stål-grosserer Philip Gelbjerg-Hansen, dannede disse herrer i 1939 en mandeklub 'Skovduen', som de følgende syv år mødtes to gange om måneden for at spise, drikke og drøfte tidens problemer. Storm P., som var klubbens formand og naturlige samlingspunkt, førte i små stilehæfter minutiøs protokol over sammenkomsterne. Det var dog mestendels maden og drikkevarerne, der blev beskrevet i detaljer. [fig. 21]

Svend Aage Lund, hvis arkiv det ikke er lykkedes at opnå adgang til i forbindelse med research til denne artikel, udviklede fra 1930'erne og frem med stor dygtighed det Berlingske Hus til et moderne mediehus. Fra 1935 som ansvarshavende redaktør. Han var ikke selv skrivende, men ikke desto mindre i årtier anset for at være den mægtigste mand i dansk presse og talsmand for landets dominerende bladkoncern.[40] I sommeren 1940 var Svend Aage Lund sammen med den tyske presseattaché, Gustav Meissner, medinitiativtager til dannelsen af Dansk-Tysk Forening. Ideen blev ført ud i livet af Staunings regering, der som et udtryk for sin vilje til samarbejde med tyskerne ønskede at skabe et forum for dansk-tyske kontakter uden om det danske nazistparti.[41] Foreningen ophørte med at fungere efter den 29. august 1943. Svend Aage Lund blev stærkt kritiseret efter krigen for dette skridt, og for den meget tyskvenlige linie, Berlingske Tidende havde ført op til og under besættelsen. Han red dog stormen af med støtte fra bladets bestyrelse og fastholdt sin magtposition i bladhuset, til han gik af i 1970. Det var med andre ord ikke en hr. hvem-som-helst, Storm P. havde tætte relationer til i muntert lag. Han var helt tæt på nogle af landets mest indflydelsesrige personer med direkte adgang til samarbejdsregeringen.

Storm P.s politiske ståsted

Som ovenfor nævnt var Storm P. i sine yngre år tilknyttet mange forskellige blade med forskellig politisk observans. Hans baggrund var borgerlig, hvilket også valget af det Berlingske Hus som fast arbejdsplads fra 1922 vidner om. Det fremgår af Storm P. Museets arkiver, at han i hvert fald fra 1935 var medlem af De Konservatives Vælgerforening.[42] Den særlige humanisme, som ofte kommer til udtryk i hans kunst og humor som et blik for den enkelte eller eneren midt i den grå masse, kan fint være i samklang med en konservativ politisk holdning. En individualistisk humanisme hvor grundvilkåret er, at vi alle er fælles om at være alene i en meget kompleks verden. Nogle er i stand til at erkende det, (mange) andre går 'blinde' gennem tilværelsen. Ligesådan hans entrepreneur-skab og hans syn på sig selv som en 'selfmade man', der ved hårdt slid havde nået sine resultater. Noget tyder på, at han også kan have sympatiseret med højrefløjen i partiet i flere spørgsmål. Bl.a støttede han i 1939 Dansk Skatteborgerforening, som var en del af den højre-konservative bevægelse, der forholdt sig kritisk til parlamentarismen. Dette skal antageligt, ikke mindst i Storm P.s tilfælde, ses som en bekymring for, at man med parlamentarismen lukker op for en risiko for, at massebevægelser – det være sig kommunistiske såvel som nazistiske mm. – tiltager sig magten og skaber undertrykkende massesamfund. Storm P.s venskaber med Christian Arhoff og Vilhelm Wanscher og den højre-rabiate svenske kunstner Ossian Elgstrøm (1883-1950) kan også indikere en sympati for højre-radikale synspunkter. Imidlertid talte vennekredsen også et meget stort antal mennesker med ganske modsat politisk observans. Endelig signalerer hans kunst alt muligt andet end sympati for det totalitære.

Fig. 22. Storm P.: *– Jeg haaber, at jeg i mit Foredrag har kastet et Strejflys over Begrebet Humor*. Dagens Flue, BT, 1. april 1942. Foto: Storm P. Museet.

Humorist

Selv om Storm P. var tilbageholdende med at karakterisere sit eget virke og ofte forholdt sig ironisk, når han blev spurgt, peger hans udtalelser på, at han primært så sig selv som humorist og karikaturtegner,[43] arbejdende i karikaturens gamle tradition under den ideelle fordring at afklæde det ydre skin og se bagved kulturens udenomsværker. Storm P. karakteriserer flere steder humoren som en slags livsanskuelse. En måde at se livet og verden på, som for ham var noget andet og større end satiren, som han mere betragtede som et redskab til at befordre et bestemt formål. Politisk satire blev aldrig hans felt. Tværtimod afspejler hans produktion et ønske om at tale til den basale humanisme frem for at forfægte en specifik politisk holdning. Det var vel også medvirkende til, at han var så højt værdsat meget bredt i befolkningen. [fig. 22]

> *Jeg er Humorist! Men dette at være Humorist involverer i Virkeligheden, at man er et meget alvorligt Menneske. Skal man som Humorist opnaa noget ud over det rent øjeblikkelige, saa maa man gaa til sit Arbejde med den dybeste Alvor, thi kun paa Baggrund af Alvoren virker Humoren, som den skal. […] …man ser – om paa den anden side af det alt sammen, af Menneskene og Tingene, og det skal ikke gøre En særlig lys i Hu […] Jeg har evne til at more andre Mennesker. Det er selvfølgelig en Gave – og en Gave jeg er taknemmelig over! Men den er ikke altid en ublandet Glæde for mig selv […] Den store Komik opnaas kun gennem et bevidst Arbejde, og den, der gaar dybest, virker stærkest, skabes kun af den alvorlige Mand, der ser bagom det hele – helt til Bunden, saa bliver han Humorist.*[44]

Det er logisk, at man skal være varsom med at sætte lighedstegn mellem den holdning, som reflekteres i en bladtegning, og tegnerens egen private holdning. Gør man det med Storm P., vil han kunne tages til indtægt for næsten hvad som helst, når man rejser gennem de ca. 60.000 tegninger, han forsigtigt anslås at have publiceret i sin levetid.[45] Storm P. havde ikke så lidt satirisk brod i sin tegnekunst i de første årtier af sin karriere. Dog er det forkert at fremhæve ham specifikt som social satiriker. Storm P. var ikke desto mindre med i kredsen blandt de mest progressive bladtegnere, redaktører og billedkunstnere i Danmark i de første tiår af det 20. århundrede.

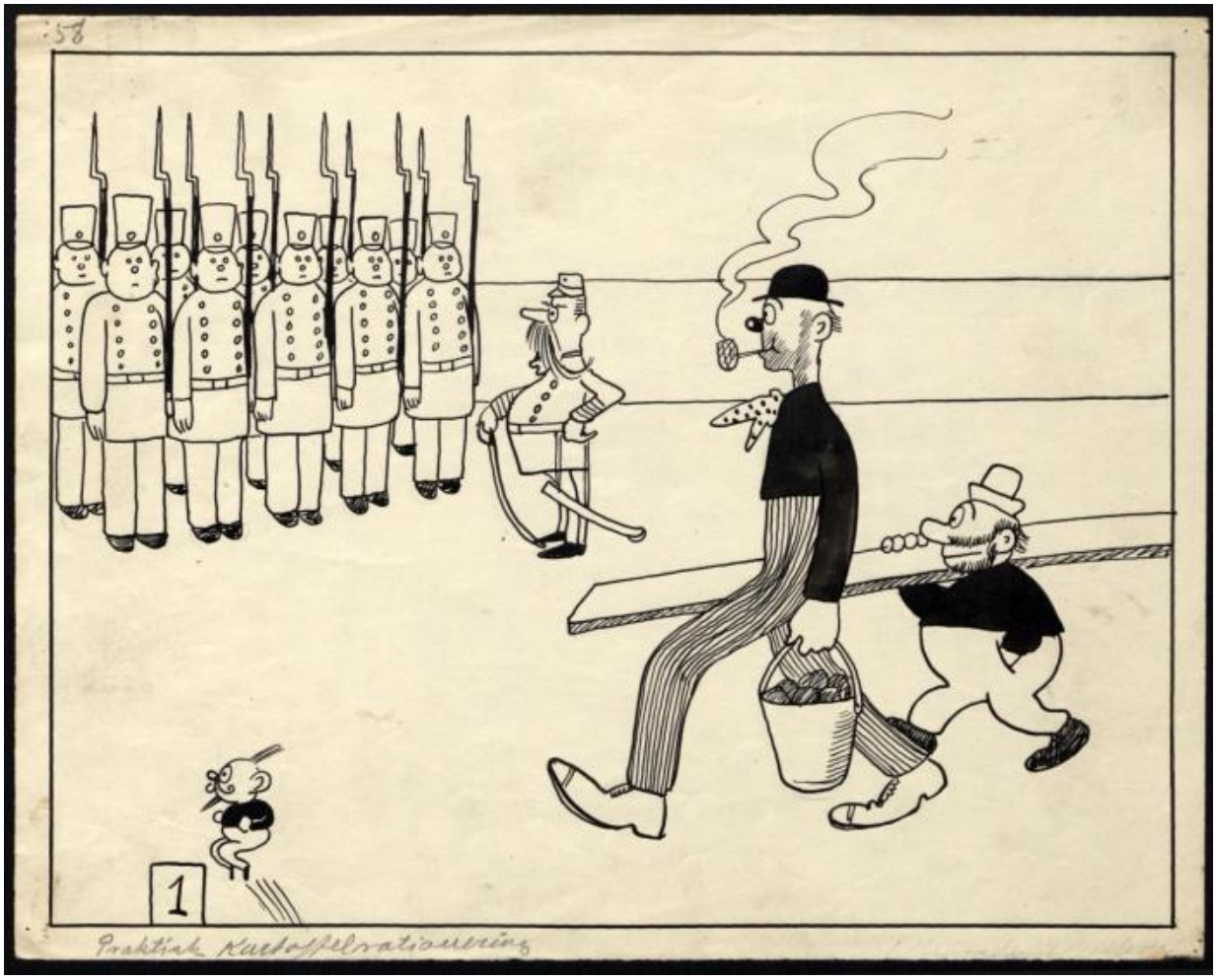

Fig. 23a. Storm P.: *Praktisk kartoffelrationering*. Storm Petersen Album 1918. Foto: Storm P. Museet

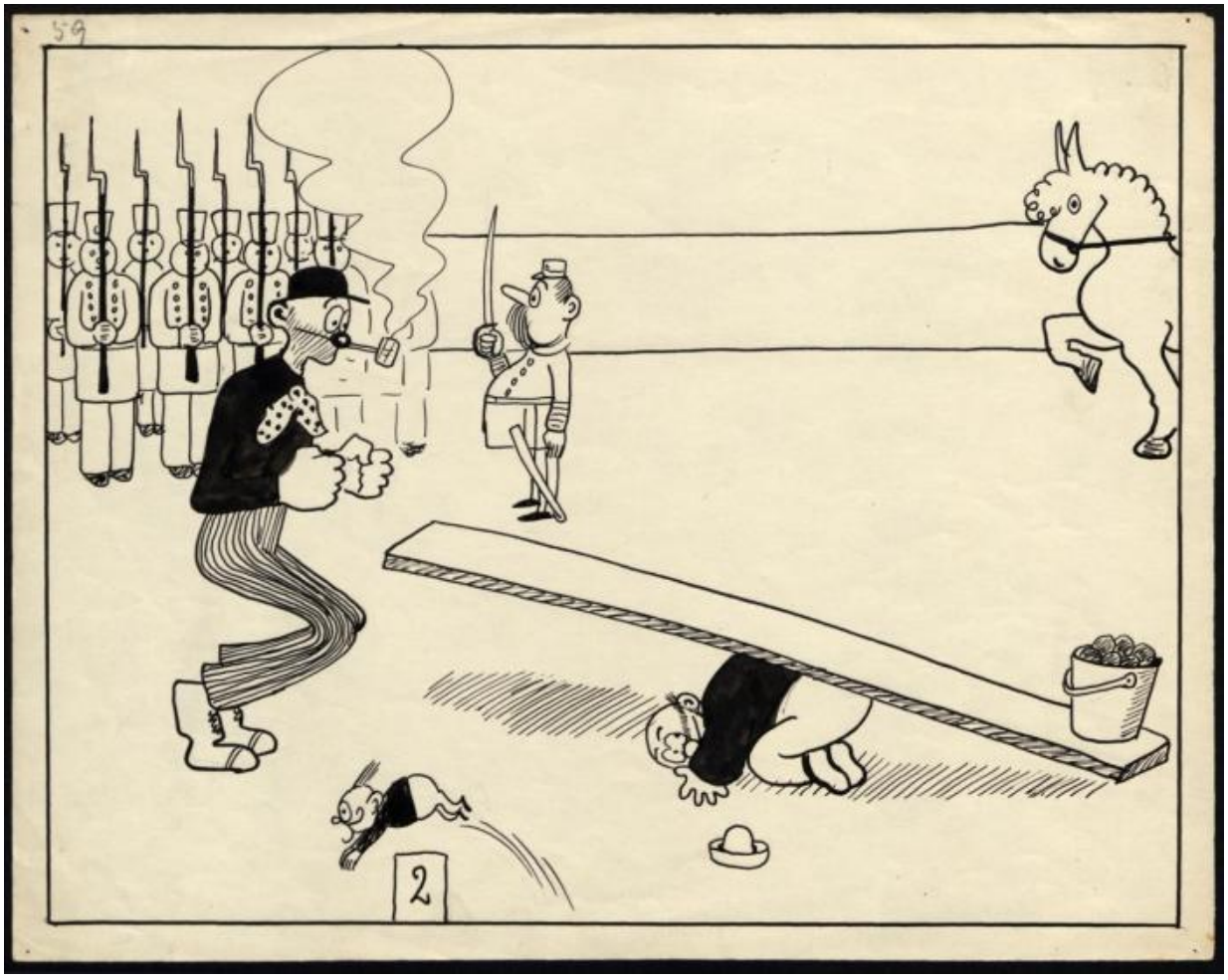

Fig. 23b. Storm P.: *Praktisk kartoffelrationering*. Storm Petersen Album 1918. Foto: Storm P. Museet

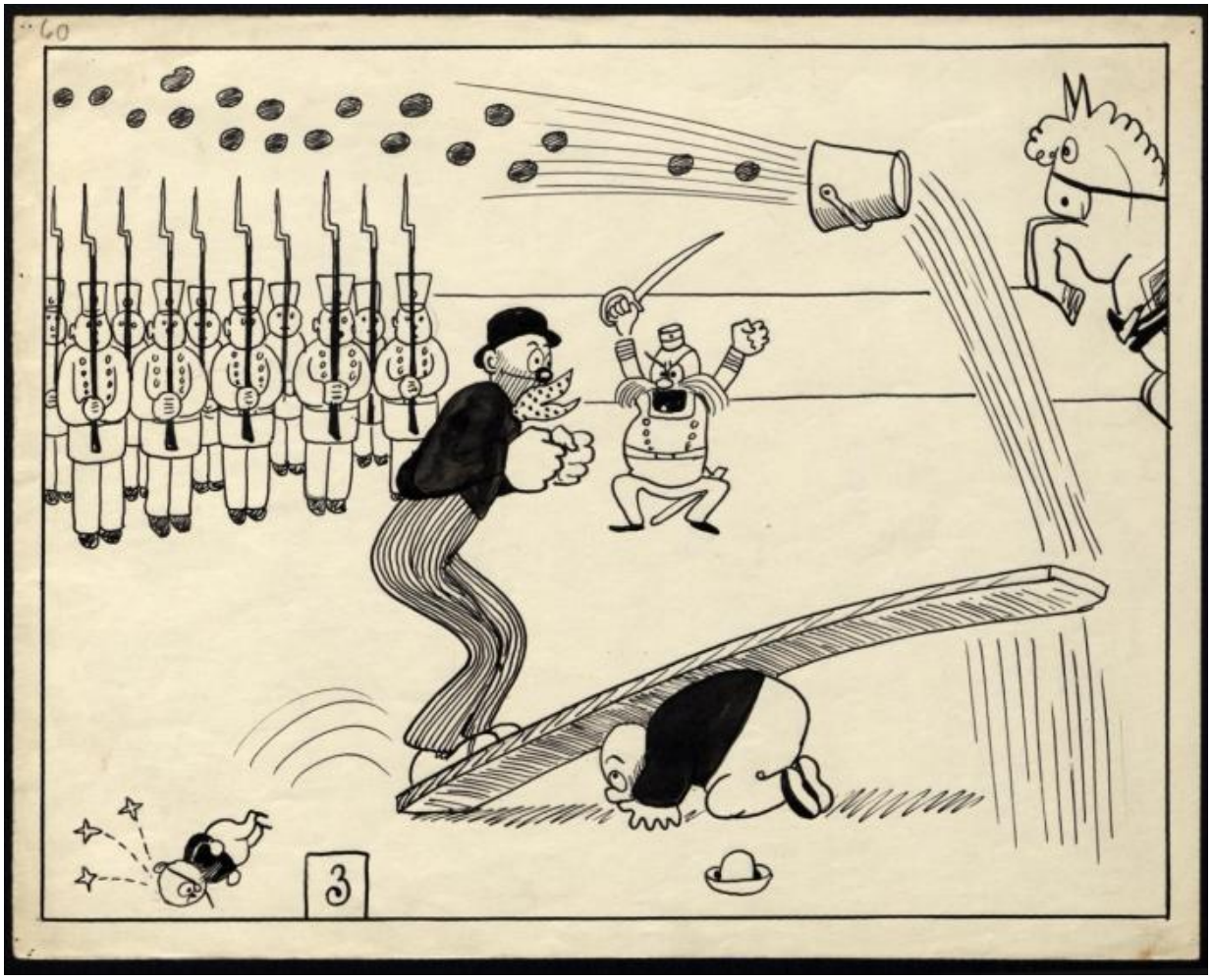

Fig. 23c. Storm P.: *Praktisk kartoffelrationering*. Storm Petersen Album 1918. Foto: Storm P. Museet

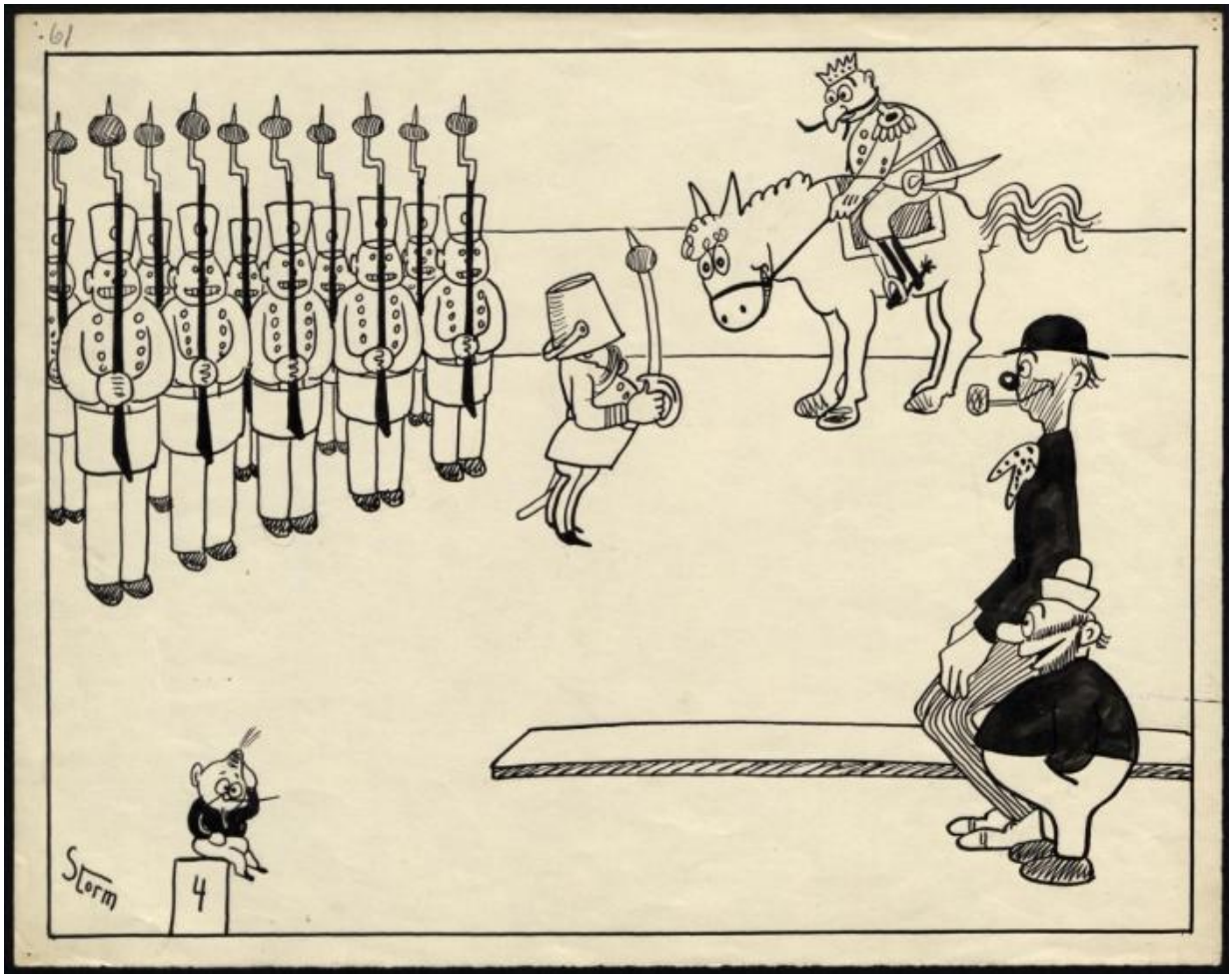

Fig. 23d. Storm P.: *Praktisk kartoffelrationering*. Storm Petersen Album 1918. Foto: Storm P. Museet

Det kunstneriske testamente

Ser man på Storm P.s humoristiske tegninger og hans malerier, finder man som oftest en punktering af det opstyltede og uniformerede. Hos Storm P. vil en general eller en despot aldrig være helten. [fig. 23a-d] Det er tværtimod den lille almindelige mand (som i øvrigt ofte viser sig at være alt andet end almindelig, når man kigger ind bag facaden af normalitet). Han er den, der ser verden fare forbi i et tempo, han ikke kan kapere eller nå at forholde sig til. Ydre omstændigheder må han møde med en art humoristisk stoicisme, ellers går han til grunde i modernitetens hvirvelstrøm. Den almindelige mand eller den frie vagabond er *sig selv* i en verden, som er præget af ensretning og civilisationens indretninger og institutioner. Institutioner som Storm P. ofte blotlægger som egentlig absurde, når de underkastes nærmere undersøgelse. Et godt eksempel på dette negative syn på civilisationen og idealisering af de udstødte er maleriet *Indenfor og udenfor* fra 1938. [fig. 24]

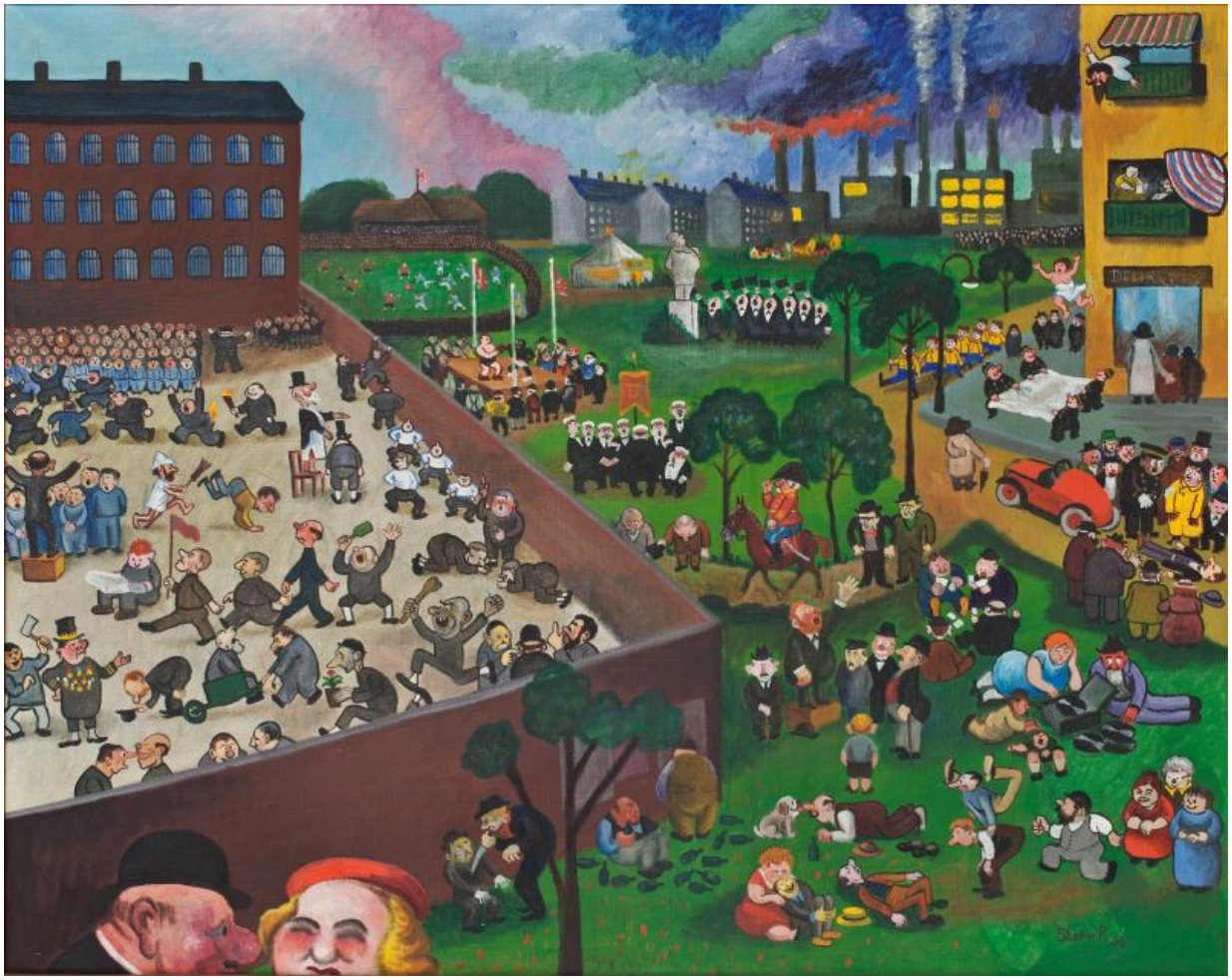

Fig. 24. Storm P.: *Indenfor og udenfor.* 1938. Olie på lærred. 80 x 99,5 cm. Foto: Storm P. Museet.

Storm P.s kunst fra de sene 1930'ere og under besættelsen er, på linie med meget andet af tidens kunst, indadskuende. En akvarel som *Solnedgang* fra 1941 skildrer en ensom, anonym vandrer med maske-agtigt ansigt, som går gennem et mudret undergangslandskab. Sumpen er befolket af dårer som tilsyneladende befinder sig storartet nedsunket i mudderet. De enten lurer på vandreren eller rækker ud for at trække ham ned. Luften er befolket af sorte ulykkesfugle. Aftenlandet – den vestlige civilisations undergang. Storm P.s kunst i perioden kan lidt forenklet siges at skildre verdens groteske tilstand. En ubalance mellem menneskeskabt edder og forgift og naturen som det absolut gode. Hans humorproduktion udspringer ofte underfundigt fra samme dystre klangbund. [fig. 25]

Som ovenfor nævnt bragtes en række af Storm P.s fortællinger i det markante tyske satiretidsskrift *Simplicissimus.* Den sidst publicerede fortælling (10. dec. 1941) er historien *Behörden* (*Kontorer,* 1936), som er et underfundigt Kafkask mareridt om hr. Uldknabe, som må gå fra det ene absurde kontor til det andet for at få en *leve-attest.* Da han endelig når frem til det rette kontor, synker han død om på gulvet og bliver først opdaget ved lukketid. En kontorfunktionær udbryder: "Uldknabe? – Den Namen kenne ich gut – hier liegt ja eine Lebensbescheinigung und wartet auf ihn."[46]

Fig. 25. Storm P.: *Solnedgang.* 1941. Vandfarve og blyant. 22,3 x 29,9 cm. Foto: Storm P. Museet.

I nærværende sammenhæng illustrerer denne satire meget godt Storm P.s standpunkt. Den lille mand som bruger hele livet på at opnå tilladelse til at leve. Vel at mærke konfronteret med et samfund af skrankepaver og absurde samfundsindretninger som på linie med hans egen manglende evne til at opnå frigørelse dybest set er årsagen til hans ulykke. Et tema som dette kan umiddelbart ses som en samfundskritik, som meget vel kunne være rettet mod det nazistiske samfund men også mod et hvilket som helst andet bureaukratisk domineret system, som undertrykker den enkeltes frihed. At fortællingen kunne optræde i *Simplicissimus* så sent som ved udgangen af 1941 illustrerer samtidigt, at den nazistiske censur ikke har set noget problem i Storm P.s allegori.

Konklusion

Storm P. havde fra sin tidlige ungdom ambitioner om at gøre det godt i udlandet. Han knyttede tætte forbindelser til Tyskland allerede i 1912 ved hjælp af forbindelsen med tidsskriftet *Der Sturm*. Det er derfor nærliggende at karakterisere Storm P. som tyskvenlig. Det er dog på ingen måde det samme som, at han blev tilhænger af Nazismen. Den præcise årsag til at Storm P. meldte sig ind i Nordische Gesellschaft i 1937 lader sig ikke påvise. En række indicier peger på, at forretningsmæssige dispositioner spillede en væsentlig rolle. Indmeldelsen kan have været et krav eller en opfordring fra Ernst Timm til gengæld for et løfte om konsolidering af det allerede gennem flere år eksisterende salg af Storm P.s tegninger i Tyskland. Det lader ikke til, at Storm P. på noget tidspunkt har søgt at stoppe afsætningen i Tyskland.

Sammenligner man med erhvervslivet, var talrige virksomheder afhængige af handel med Tyskland og måtte agere forsigtigt og 'diplomatisk' i forhold til det nazistiske styre. At mange virksomhedsejere eksempelvis meldte sig ind i Nordische Gesellschaft beviser ikke nødvendigvis, at de var nazi-sympatisører. De har ikke kunnet bryde forbindelsen med det tyske marked uden risiko for alvorlige økonomiske konsekvenser for dem selv eller deres ansatte. Omvendt var der også mange penge at tjene for en opportunistisk forretningsmand. Det kan ikke ændre ved, at forbindelsen til Nordische Gesellschaft forekommer kompromitterende, da foreningen var klart

nazistisk styret. Det er aldeles usandsynligt, at Storm P. ikke har vidst dette. Det var imidlertid tilfældet med alle dele af det tyske, nazistiske samfundsmaskineri. Ville man handle med Tyskland, var alle i en eller anden udstrækning nødt til at rette ind efter det nazistiske styres rigide kontrol. Storm P.s medlemskab af Nordische Gesellschaft er dog ikke at sammenligne med et medlemskab af DNSAP. Sammenholdt med Storm P.s øvrige ageren i forhold til kommercielt fremstød i udlandet i 1920'erne og 30'erne, samt indstillingen som afspejles i hans kunst og humor, mener jeg, at indmeldelsen overvejende må have været til befordring af salget af tegninger i Tyskland og ikke af ideologiske grunde. Det høje medlemsgebyr indikerer, at Storm P. agerede ligesom et firma, som ville handle med Tyskland. Personsammenfaldet mellem Nordische Gesellschafts ledelse og ledelsen i Interpress, som handlede Storm P.s tegninger gennem Nordisk Pressefoto, understøtter denne antagelse.

Fig. 26. Storm P.: *Dømmer ikke*. 1947-1949. (ufuldendt). Olie på lærred. 119 x

99 cm. Foto: Storm P. Museet. Da Storm P. døde den 6. marts 1949 stod det store oliemaleri *Dømmer ikke* ufuldendt på staffeliet. De stærkt foruroligende, ansigtsløse eller forvrængede dommere har næsten naturlig størrelse og konfronterer beskueren direkte. Bag dem, som en umådelig kontrast, 'sværer' den afklarede korsfæstede kristusfigur. De rødklædte, jordiske dommere er dem, der serverer flammerne i billedets forgrund. Kristus er holdt i kølige farver og ophøjet på sit kors. Billedet har måske adresse til retsopgøret, eller måske er det et testamente? Hvem vil man som beskuer helst dømmes af på den sidste dag?

Medlemskabet kan siges at placere Storm P. i den meget store gruppe af det, Hans Hertel kalder 'medsvømmere', taget efter 1940'ernes slang.[47] Medsvømmerfeltet var meget bredt. Her fandt man kendte folk fra kulturliv og forskning, forlags- og teaterdirektører, kunstnere, journalister og løse fugle. Foruden mere harmløse opportunister der ville sikre sig, *hvis* tyskerne vandt krigen. Det troede mange indtil 1943. Storm P.s engagement med pressebureauet Interpress vidner samtidigt også om, at han ikke afholdt sig fra at gøre forretninger med udprægede, erklærede tyske nazister, som Timm og Schäffer, der begge havde agiteret for nazismen i den danske presse, og som tilmed, som i tilfældet Schäffer, var kendt som spion og inden besættelsen havde været krævet udvist i diverse danske aviser af samme grund. Økonomiske interesser og ambitioner om et internationalt gennembrud sendte Storm P. på en uheldig kurs, hvor han endte med at blive et ufrivilligt redskab for tysk propaganda – og hvilken lækkerbisken hele Danmarks onkel Storm må have været! Hvor Blix og Bendix med det samme blev mistænksomme, synes Storm P. at være 'hoppet på limpinden'. Han var imidlertid heller ikke politisk satiriker, men humoristisk tegner. Hans tegninger og historier var umiddelbart oversættelige til tysk og kunne sælges som ufarlig dansk gemütlichkeit – og blev det i vidt omfang. Han har næppe tænkt, at udbredelsen af hans humor kunne skade, og hvis han har ønsket at stoppe salget undervejs, lader det sig ikke påvise gennem kilderne. Under besættelsen kan han desuden have set en udmeldelse som en risiko, han ikke ønskede at tage. [fig. 26] Godtages denne konklusion, vidner det samtidigt uvægerligt om en meget høj grad af manglende politisk tæft hos Storm P. i en meget vanskelig tid. Den slags er imidlertid altid nemmest at se i bagklogskabens lys. ▢

Artiklen er resultatet af et forskningssamarbejde som blev igangsat af dokumentarist Alec Due og Nikolaj Brandt i sommeren 2012. Megen indledende research i museets arkiver blev udført i 2012-2013.

Desværre døde Alec Due i 2015. Artiklen her er i meget høj grad funderet på Alec Dues vedholdende research, hans løbende skriftlige udkast og utrættelige engagement helt til det sidste. Tak for det Alec. Du er meget savnet.

Litteratur

Bay-Petersen, Hans: *En selskabelig invitation. Det Kongelige Teaters gæstespil i Nazi-Tyskland i 1930'erne,* 2003.

Foss, Amalie og Larsen, Louise C.: *Folkets kærlighed vores styrke eller hvorfor bladtegning er kunst,* 2010.

Hardis, Arne: *Æresretten – Dansk Forfatterforening og udrensningen af de unationale 1945-52,* 2003.

Hertel, Hans: *Besættelsens kulturliv: Beskyttelsesrum, væksthus, modstandslomme,* København 2003.

Heuseler, Søren (red.): *Frø af Ugræs; Fascistiske tendenser i mellemkrigstiden,* 2008.

Kreth, Rasmus: *Pilestræde under pres. De Berlingske Blade 1933-45,* 1999.

Kretschmer, Matthias: *Der Bildpublizist Mirko Szewczuk,* 2001.

Lauridsen, John T. (red.):*Over stregen under besættelsen,* 2007.

Malmkjær, Poul:*Okkenej, okkeja: komikeren Christian Arhoff – en biografi,* 2000.

Nordlien, Niels-Henrik: *Træk af den tyske propaganda- og kulturpolitik i Danmark, 1940-1943. En analyse af besættelsesmagtens forsøg på at fremme en tyskvenlig opinion i Danmark*, upubl. speciale, Københavns Universitet 1998.

Olufson, Lasse: *En undersøgelse af Nordische Gesellschafts rolle i kulturudvekslingen mellem Danmark og Tyskland 1930-45 med særligt fokus på musikområdet*, upubl. speciale, Københavns Universitet 2008.

Plum, Angelika:*Die Karikatur im Spannungsfeld von Kunstgeschichte und Politikwissenschaft. Eine ikonologische Undersuchung zu Feindbilder in Karikaturen,* Aachen 1998.

Päge, Herbert:*Karikaturen in der Zeitung. Eine Undersuchung der Fragen, ob Karikaturen in Tageszeitungen eine journalistische Stilform und Karikaturisten Journalisten sind*, doktordisputats, Dortmund 2007.

Søholm, Ejgil: *Storm P før Ping. Bladvid og satire 1902-20,* 1986.

Noter

1. I tiden efter Storm P.s død i 1949 var der massiv, overstrømmende positiv avisomtale af ham både i Danmark og i Norge og Sverige. Der var bred enighed (fra venstrefløj til højrefløj) om, at Storm P. var en enestående og samlende figur i dansk humor og kultur. En opfattelse som holdt sig gennem årene og stadig i høj grad er gældende. Der var enkelte kritiske røster. En var fra forfatteren Peter P. Rohde som i Information i sin anmeldelse af *Bogen om Storm P. skrevet af hans Venner, *1949, bebrejdede Storm P., at han havde isoleret sig fra sin samtid og ikke eksplicit taget afstand fra krigen. ”…han formåede kun at give udtryk for sin harme over fascismen og dens væsen – ved at undlade at spise italiensk Salat.” Information 30. nov. 1949.

2. Lasse Olufson: *En undersøgelse af Nordische Gesellschafts rolle i kulturudvekslingen mellem Danmark og Tyskland 1930-45 med særligt fokus på musikområdet*, upubl. speciale, Københavns Universitet, 2008.

3. Afsætningen til Tyskland af populærkulturelle produkter som humoristiske historier og bladtegning er ikke tidligere særligt belyst på grundlag af en bredere forskningsdiskurs om denne ellers så veldokumenterede og -researchede periode i nyere dansk historie. Den omfangsrige litteratur om (og af) Storm P. udgivet i årene efter hans død i 1949 er langt overvejende af celebrerende karakter. Den kanoniserer den folkekære tegner som et unikum og et geni. Først med Jens Bings *Maleren Storm P*, 1983, og Eigil Søholms *Storm P. før Ping*, 1986, arbejdes der med kunstneren på akademisk fagligt grundlag. Medlemskabet af Nordische Gesellschaft er imidlertid aldrig tidligere nævnt i nogen skrifter om Storm P.

4. F.eks Lars-Martin Sørensen: *Dansk film under nazismen*, København 2014. Fra at have været meget centreret omkring de politiske relationer er der i de seneste år kommet væsentlige studier, som beskæftiger sig med kulturlivets forhold til den store nabo i syd. Scenarier fra dansk filmindustri kan umiddelbart sammenlignes med andre dele af kulturindustriens samarbejder med Tyskland. Herunder udveksling af litteratur og bladtegninger. Fremhæves skal også Hans Hertels arbejder om besættelsestidens kulturliv.

5. Efter skuespillerdebuten i 1903 var Storm P. på Casinoteatret frem til 1909. Derefter på Dagmarteatret. Han havde angiveligt svært ved at lære roller udenad, men udfoldede til gengæld stort talent for improvisation og komik. På kunstnerkabareten *Edderkoppen* udviklede han med stor succes fra 1913 scenefigurer og mere eller mindre improviserede monologer, som siden blev udgivet i bogform. Første udgivelse fra 1913 fik navn efter en af hans mest populære monologer, *13 øre alt iberegnet.*

6. Separatudstilling, Ole Haslunds Kunstkælder, Østergade, 15. sept. 1909.

7. Da Storm P. i 1922 som 40-årig blev fastansat ved Berlingske Tidende skabte han sin største tegneseriesucces til dato med *Peter Vimmelskafts oplevelser* (Peter og Ping). Han blev bladtegner på fuld tid, men holdt fast i ambitionen om at ”blive en Kunstner i gøglet”. Han bidrog mest til BT og Søndags BT, men også i stort omfang til Berlingske Aftenavis mm.

8. Storm P., interview i Ekstrabladet, 23. aug. 1937.

9. I november 1899 dannede Robert Storm Petersen sammen med de to kammerater brødrene Carl og Georg Greibe drengeklubben *Oncle Sam* (Den forkerte stavemåde kan være opstået via en reference til franske tidsskrifter i Storm P.s eje, hvor USA ofte nævnes under den overskrift). Som navnet antyder, var drengene i klubben stærkt fascineret af alt hvad man anså for amerikansk og hyldede desuden på linie med boksning og piberygning kunst og ”moderne journalistik”. Klubbens håndskrevne og duplikerede blad var kreativ

tumleplads for især Storms fantasi, og gennem de små 500 bevarede sider kan man følge hans første tilløb som lyriker, forfatter, journalist og tegner. Rejseskildringen fra turen til Newcastle er forfattet som et indlæg til *Oncle Sam.* Bladet levede t.o.m. 1904.

10. Storm P. afsejlede i august 1919 sammen med makkeren, pianisten og entertaineren Valdemar Willumsen på en længe planlagt rejse til USA (1. Verdenskrig kom i vejen, da parret ville afsted i 1914). Det blev langt hårdere for Storm P. end forventet at få de amerikanske medier i tale, og trods spredt succes ved optræden for danske bosiddende i USA, blev Storm P. efter relativt kort tid deprimeret og ønskede blot at komme hjem. Hvad der var tænkt som et muligt permanent ophold kom til at vare under tre måneder. Storm P. var tilbage i København 20. nov. 1919.

11. Herwarth Walden skrev i august 1912 til Storm P. fra Berlin, om han ville bidrage til *Der Sturm*. Walden ville bringe kunstnere sammen fra hele Europa, også Norden. Walden opfordrede desuden i december Storm P. til at sende sine billeder til Berlin med henblik på den første *Der Sturm* visning i 1913. Det er dog tvivlsomt, om han deltog, da han ikke figurerer i kataloget. Storms træsnit *Drame Obscure* og *En mand og to kvinder* optræder i *Der Sturm* i januar og i september 1913.

12. Det satiriske münchener tidsskrift *Simplicissimus* udkom første gang i 1896 (og eksisterede helt frem til 1967) og opnåede i løbet af få år at blive et internationalt udbredt tidsskrift med stor indflydelse og høj kunstnerisk kvalitet. I 1909 anbefalede Storm P. sig via vennen, Gustav Wied, til *Simplicissimus*’ redaktion med en tegning, men fik afslag.

13. Kunstnerkabaretten *Edderkoppen*. Udstilling 2. *Der Sturm* kunstnere. Sept.-okt. 1917.

14. *Der Sturm*'s 119. og 122. udstilling. Berlin 1923.

15. Ph.d. i nordisk filologi Torben Jelsbak behandler bl.a. meget detaljeret de danske forbindelser med Walden og *Der Sturm* (herunder i et vist omfang Storm P.) i sin ph.d.afhandling *Avantgardefilologi og teksttransmission. Den historiske avantgardelitteratur som udfordring til moderne filologi og litteraturforskning* (2008). Her skitseres forbindelser, som jeg jeg gerne vil arbejde videre med i kommende forskning med henblik på at nuancere forståelsen af Storm P.s kunstneriske virke mellem 1915 og ca. 1930. Det har imidlertid ikke ligget indenfor rammen af nærverende artikel at gå i mere dybden med dette.

16. Det var ikke kun Storm P. men en stor del af billedkunstnerne i generationen omkring *Gnisten,* der udfoldede sig som både malere og bladtegnere. Et eksempel er Carl Jensen (1887-1961), der på linie med Jais Nielsen og William Scharff var med til at introducere kubismen i Danmark, men som Storm P. fravalgte maleriet omkring 1920 til fordel for en karriere som bladtegner.

17. Af brevvekslingen mellem Storm P. og Kobitzsch findes Kobitzschs breve samt flere af Storm P.s kladder til breve i Storm P. Museets arkiv.

18. Fortællinger publiceret i *Simplicissimus* (1929-41): ”Ein Selfmademan” (Selfmade, 1920), 20. maj 1929, årgang 34, hæfte 8, s. 89; ”Eben ausgebrochen” (Lige undsluppet, 1928), 3. juni 1929, årgang 34, hæfte 10, s. 110; ”Ein Modell” (En model, 1915), 18. nov. 1929, årgang 34, hæfte 34, s. 416; ”Das Meerweib und andere Raritäten” (Havfruen, 1915), 28. juli 1930, årgang 35, hæfte 18, s. 211; ”Ein Impresario” (Man er vel forretningsmand, 1930), 26. okt. 1931, årgang 36, hæfte 30, s. 350; ”Neue Tricks” (Nye Tricks, 1936), 16. april 1941, årgang 46, hæfte 16, s. 248; “Hühner” (Angående høns, 1936), 10. sept. 1941, årgang 46, hæfte 37, s. 581; ”Behörden” (Kontorer, 1936), 10. dec. 1941, årgang 46, hæfte 50, s. 790.

19. Berlingske Tidende 30. juni 1933. I samme interview spørger Berlingskes interviewer frk.

Mehlitz: ”- ’Har man endnu Humoren i behold i Behold i Øjeblikkets Tyskland?’ – ’Endnu?’ Frk. Mehlitz ser helt forbløfet ud og tilføjer: ’Humor er noget vi i Tyskland *altid* vil sætte Pris paa, hvordan tiderne end er, den harmløse, glade Humor, som jeg søger at bevare for vore 3 Millioner Læsere af alle Befolkningslag’. ’Kan Tyskerne forstå Storm P.s særlige Facon, som vi her anser for typisk Dansk?’ ’– jeg kan ikke se, at hans Kunst er præget af den ene eller den anden *Nation*. Den er først og fremmest *menneskelig*, den taler, midt i smilet og Latteren, til vore bedste Følelser’.”

20. Brev fra Kobitzsch til Storm P. dateret Hamborg 6. juni 1930. Storm P. Museets arkiv.

21. 19. april 1934. Fra redaktøren af *Lustige Blätter*, Käthe Mehlitz til Adolf Kobitzsch (Fra Kobitzsch bo).

22. Dagens Nyheder, 25. feb. 1936.

23. Berlingske Aftenavis, 25. feb. 1936.

24. Carl Th. Dreyers brev til Storm P.: Kbh. S., 28. juli 1933. ”Kære Storm-P. Tak for Deres brev. Der er jo ikke andet at gøre end at vente, til Inspirationen melder sig. Vi kender jo alle til Hæmninger. Jeg har tænkt paa, om ikke det, der holder Deres Inspiration tilbage, skulde bunde i en endnu i Deres Underbevidsthed hvilende Ubehagsfølelse ved forleden Dag at have kaldt vor tidligere, fælles Kollega Bertel Bing, ved hans Øgenavn ’Bertel Fladben’ – hvorved De ikke bare haanede en syg, ulykkelig Mand men tillige vrængede ad en Race, som formentlig aldrig har gjort Dem andet end godt selvom man fristes til at tro det modsatte, siden De paafaldende ofte i Deres Kompositioner anbringer en usympatisk karikeret jødisk Profil i allerforreste Plan. Antisemitisme er som bekendt smitsom. Derfor tjener det maaske til Deres undskyldning, at selv Deres Blad gør sig skyld i en saadan Taktløshed som at lade ’Blix’ genoplive en ældgammel, smagløs jødefjendtlig vits. Uden tvivl har Tegning og Tekst indimellem skadet Jøderne mere end den direkte har skadet Hitler – tilmed da den illoyalt byggede paa et usandt Forlydende. Tilgiv mig, at jeg skriver saaledes til Dem, men jeg maatte give udtryk for min Overraskelse over at møde en saadan Tillukkethed hos en mand, hvis Kunst ellers strømmer over af Hjertet. Venlig hilsen – ogsaa til Deres Frue. Deres hengivne Carl Th. Dreyer.” Dreyers brev og Storm P.s svar findes i Storm P. Museets arkiv.

25. Den danske presse og forholdet til Tyskland forblev et aktuelt tema gennem 1930’erne. Ved Journalistforbundets Stiftelsesfest i december 1934 holdt Stauning hovedtalen under middagen og kom ind på den danske presses forhold til Tyskland: ”Og da jeg nu taler til pressens mænd, benytter jeg anledningen til at sige, at pressen har et ansvar som regeringen har sit. Hvad man må kunne vente af pressen uden hensyn til indrepolitiske forskelligheder, er, at den føler et ansvar over for den nation, den tilhører, således at den ikke fremkalder eller styrker fjendtlige stemninger over for nationen.” Rasmus Kreth, s. 107. For fyldig gennemgang af tysk pres på dansk presse og i særdeleshed Berlingske Tidendes noget slingrende kurs i forhold til nazismen, se Kreth: *Pilestræde under pres. De Berlingske Blade 1933-45*, Gyldendal 1998.

26. Fra 1934 er Storm P.s indkomst svingende, men ligger dog konstant over, hvad der i nutidskroner svarer til kr. 600.000 om året. Højeste indkomster ligger på knap 1,1 mio. i 1935-37 (nutidskroner). Formuen vokser fra knap 37.000 (1,3 mio. nutidskroner) i 1935 til godt 134.000 (2,6 mio. nutidskroner) i 1948. Ikke nogen overvældende formue for en af Danmarks populæreste kunstnere. Når man hertil medtænker en relativt høj levefod inkl. en dyr villa på Frederiksberg og væsentlige bidrag til andre familiemedlemmers underhold, forekommer det ganske naturligt, at Storm P. og Ellen i 30’erne arbejdede målrettet på at sikre det økonomiske underhold til deres alderdom. Kilde: Skattebøger, Frederiksberg stadsarkiv.

27. Politiken, 1. marts 1927.

28. Et par eksempler på dette: Under overskriften *Storm P. Skal nu ud i Verden* interviewes Storm P. i Ekstrabladet om den forestående rejse til Paris samt om sit engagement med den senere i artiklen nævnte ”Direktør Bolvig” om et muligt fremstød i udlandet. Sidst i artiklen citeres Storm P.: ”Jeg har i tidens løb fået så mange Breve udefra om Køb af mine Arbejder […] nu har jeg overgivet Hr. Bolvig alt det Materiale og bedt ham om at tage sig af det.” Citatet note 8 er fra samme artikel. I forbindelse med lanceringen af Storm P.s tegnefilm og rejsen til USA i 1919 var avisomtalen omfattende, og rejsen blev beskrevet som et farvel til Danmark og en kommende ”erobring” af USA. Storm P.s daværende kone, Lydia (kaldet Mads), skulle følge efter til USA, så der er ingen tvivl om at man både i Storm P.s familie og nære omgangskreds såvel som i pressen troede på hans potentiale i udlandet.

29. Ridset af baggrunden for Nordische Gesellschafts opståen og udvikling trækker på oplysninger fra Lasse Olufson: *En undersøgelse af Nordische Gesellschafts rolle i kulturudvekslingen mellem Danmark og Tyskland 1930-45 med særligt fokus på musikområdet*, upubl. speciale, Københavns Universitet 2008.

30. "M.K.", "De Nordiske Flag vajer i Lybæks Gader – Mange danske Deltagere i Nordische Gesellschafts store Aarsmøde", Morgen Berlingske Tidende, 20. juni 1936.

31. Den 3. juni 1939 returnerer Bolvig det materiale, han i 1937 havde fået udleveret af Storm P. Listen omfatter en brevveksling med det tyske rigspresseforbund (på dette tidspunkt underlagt Propagandaministeriet), som Storm P. forgæves prøvede at blive medlem af i 1934-36. Det er uvist, hvad Bolvig skulle bruge denne korrespondance til.

32. Kilde: Bundes archiv Berlin. R55, 21360, s. 149.

33. Dagbladet Information, 7. nov. 1945.

34. Kilde: Storm P.s ansættelseskontrakt med Berlingske Tidende. Storm P. Museets arkiv.

35. Hans Bendix beskriver henvendelsen fra Interpress i 2. del af sin erindringsbog, *Urolig sommer*, København 1970, s. 247-248: ”Hvad dag den tyske presse-attaché i Danmark, Dr. Otto Meisner, ringede mig op, har jeg ikke præsent. Ritmeister von Schäffer og dr. Timm fra ’Nordische Gesellschaft’, det var noget med tysk kultur, ville aflægge mig et besøg. Det var jeg ikke meget for, nazisterne havde det med at kidnappe. Jeg foreslog mødet på ’Socialdemokraten’s redaktion, men min modige kone fik mig til at ringe tilbage, og de kom ud til os. Det var høflige folk med stive tyske buk. Stor-Germanien ville udbrede kunst og ånd og foreslog mig copyright for tysk interessesfære. Det var alle de lande, Hitler allerede havde besat og dem han åbenlyst havde kig på. D’herrer havde allerede henvendt sig til Storm P. og Blix. Blix havde nægtet sig hjemme og kom på en eller anden måde til Sverige, og fortsatte med sin satire under mærket Stiig Höök. De slog både til højre og venstre – eller omvendt. Men den store Olaf Guldbransson var ufortrødent medarbejder ved ’Simplicissimus’ og var blevet i sit hjem i Tegernsee. Det var mine tyske besøgende meget stolte af. Selskabet var meget smigrende. Da jeg spurgte om de slet ikke kendte min politiske indstilling, svarede dr. Timm: ’Wir kennen es nur zu wohl, Herrn Bendix, det er Deres fremtidige arbejde, vi taler om.’Jeg udbad mig betænkningstid. Skulle jeg tegne for ’Die Wehrmacht’s blade? Vi fik travlt med forberedelserne til at komme ud af landet. Hvorhen? England og Frankrig var i krig. Stalin var Hitlers sleeping-partner. Der var kun én mulighed. U.S.A. var stadig det historiske fristed.’”

36. Brev fra Kgl. Dansk Generalkonsulat i Hamburg til Udenrigsministeriet, 3. okt. 1924.

37. Kilde: Delvist klausulerede breve i Rigsarkivet.

38. Kilde: Om Interpress’ historie og opbygning og Timms rolle, Kretschmer, s. 47-57. Kretschmers kilde er materialer fra Bundesarchiv Berlin. Til nærværende projekt rekvirerede vi kopier af disse, samt yderligere arkivalier, herunder lister over tegnere fra mikrofische (*R 55/24638,* R 55/395, R 55/393), uden dog at finde yderligere som kunne relateres til Storm P.

39. I august 1934 blev Bendix kaldt op til statsminister Thorvald Stauning og fik at vide, at den skrappe tegnestil i *Aandehullet* ikke kunne tolereres. Da Stauning havde magt over partiavisen Social-Demokraten kunne Stauning stille ham over for den valgmulighed at opgive *Aandehullet* eller opgive den gode stilling på Social-Demokraten. Bendix opgav derfor *Aandehullet*, men fortsatte i øvrigt med tegne antinazistiske tegninger i andre blade. En af dem gav i november 1935 anledning til diplomatisk ballade mellem Tyskland og Danmark. Tegningen viste Hitler med bloddryppende hænder, og den nazistiske avis, *Der Völkische Beobachter*, truede med, at det kunne skade handelsforbindelserne mellem de to lande. Bent Blüdnikow: ”Da tyskerne blev rasende over satiretegninger i danske aviser”, artikel i Berlingske Tidende, 29.12.2005. Desuden note i Kreth, s. 131: UM110D11 – Informationsmøder med den danske presses repræsentanter, 1930-1941, 1945-1947. Sagen blev omtalt på pressemødet, 3. dec. 1935.

40. Erik Seidenfaden: ”Svend Aage Lund”, *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., Gyldendal 1979-84. Tilgået 2. okt. 2017: http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=293769

41. Dansk-Tysk Forening, stiftet 24. juli 1940 med det formål at "uddybe forståelsen mellem Danmark og Tyskland". Foreningen nåede et medlemstal på ca. 1400 og virkede ved foredrag af danskere og tyskere med efterfølgende selskabeligt samvær. Storm P.s navn figurerer ikke på medlemslisterne, og han deltog aldrig ved foreningens arrangementer.

42. Kilde: Storm P. Museets mapper med udgiftsbilag går ikke længere tilbage end 1935.

43. F.eks. i interview-artiklen ”Lyriker, slagter, tegner, sømand, skuespiller o.s.v.” publiceret i Berlingske Aftenavis 13.10.1934. Her ser den 52-årige Storm P. humoristisk tilbage på sin hidtidige karriere og karakteriserer sig selv som karikaturtegner og humorist: ”Da jeg som ung Skuespiller […] en dag hørte en kendt Politiker […] med knyttede Hænder slaa fast, at vi aad det tørre Brød, men de Rige aad Andesteg – og saa siden, efter Forestillingen, selv sad til Bords med ham foran en herlig Andesteg med alt muligt Tilbehør – da gik det op for mig, at jeg ikke vilde være dybsindig Maler, naar Livet var så fuldt af Misforstaaelser – og saa begyndte jeg at tegne Karikaturer, skrive smaa Historier – spille Komedie og alt det – jeg havde nu fundet mit Felt.”

44. *Vore Damer*, 15. jan. 1929.

45. Alene i Storm P. Museets samling findes 33.000 originaltegninger.

46. ”Uldknabe? – det navn kender jeg – her ligger jo en levetilladelse og venter på ham.” (Forfatterens oversættelse)

47. Hans Hertel: *Besættelsens kulturliv: Beskyttelsesrum, væksthus, modstandslomme*, København 2003, s.7.

Om forfatteren

Nikolaj Brandt and Alec Due

Nikolaj Brandt

Kunsthistoriker, mag.art. Museumsinspektør på Storm P. Museet 2009- . Faginspektør, samling, udstillinger og formidling. Primære forskningsfelter: Storm P.s billedkunst og produktion af humor og satire i relation til danske og internationale strømninger i tiden. Populær illustrations- og tegnekunst.

Alec Due

Alec Due var oprindelig musiker og komponist. Han arbejdede i en længere årrække i tæt makkerskab med billedkunstneren Lene Stæhr som billedkunstner og udstillingsarrangør med interventionskunst, maleri, fotografi mm. Senere, som filminstruktør på dokumentarfilmen *Living Miracles* (2004). Kort inden Alecs død i 2015 udkom hans og Lene Stæhrs anmelderroste bog *Katolske Mirakler gennem to årtusinder.*

- nbr@frederiksbergmuseerne.dk